

ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ-ΓΑΛΑΝΟΥ, Ἀθήναι

Η ΠΛΑΤΩΝΙΚΗ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ

Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΕΘΕΞΗΣ ΚΑΙ Ο GABRIEL MARCEL

Κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ Γκαμπριέλ Μαρσέλ δὲν εἶχε προτείνει¹ τὴν ὀνομασία «νεοσωκρατισμός» γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς σκέψης του, κι ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ τόσες ἀπ' εὐθείας ἀναφορὲς στὸν Πλάτωνα² ἢ οἱ ὅροι, εἴτε καθ'αυτὸ πλατωνικὰ φορτισμένοι³ εἴτε διαφορετικοί, ἀλλὰ συγγενικοὶ μὲ τοὺς πλατωνικοὺς⁴, κι ἂν ἔλλειπε ἐξ ἄλλου ἡ κατηγορηματικὰ ἐκφρασμένη βεβαιότητα

1. *Le mystère de l'être I*, Paris 1951 (ἐπανεκδ. 1963), 5. Πρβλ. *Les hommes contre l'humain*, Paris 1968, 200, *L'homme problématique*, Paris 1955, 72.

2. Σὲ γράμμα του (29 Σεπτ. 1948) ὁ Μαρσέλ δηλώνει: *C'est à la jonction d'Aristote et de Platon que ma pensée tend, je crois, et s'articule.*

3. Βλ. π.χ. *Les hommes* 80, 81 (σοφία, κολακεία).

4. Βλ. π.χ. *Les hommes* 52 (μισοσοφία), *Essai de philosophie concrète*, Paris 1967, 37, 130 (μέθεξις, μεταξύ). Τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσας εἶναι γιὰ τὸ Μαρσέλ πρόβλημα μεταφυσικό. Συμφωνώντας μὲ τὸν Lagneau — ὅτι στὴ ρίζα τοῦ φανατισμοῦ βρίσκεται ἡ τυραννία τῶν λέξεων — καὶ μὲ τὸν Χάιντεγκερ — πὼς γλώσσα καὶ εἶναι ἀποτελοῦν ἄρρηκτη ἐνότητα (*Les hommes* 190), μὲ τὴν ἐπιφύλαξη πάντως ἀπέναντι στοὺς χαϊντεγκεριανοὺς νεολογισμοὺς ποὺ βιάζονται τὴ γλώσσα — (πρβλ. *Le mystère I* 67), ὁ Μαρσέλ κλίνει τελικὰ στὸν Πλάτωνα, ἀναθυμᾶται τὴ γλωσσικὴ του καθαρότητα. Στοὺς λόγους αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς νομίζω ὅτι πρῶτιστη θέση ἔχει ἡ πλατωνικὴ ἄποψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ φιλοσοφικὸς λόγος ἔχει ὄντολογικὴ ἀξία: *Αὐτὴ ἡ οὐσία ἧς λόγον δίδομεν τοῦ εἶναι καὶ ἐρωτῶντες καὶ ἀποκρινόμενοι* (Φαῖδων 78 c). Στὸ *Θεαίτητο* λέγει ὁ Πλάτων: *εἰκὸς σοφὸν ἄνδρα μὴ ληρεῖν* (152 b). Πρβλ. *Ἐπιστολὴ Ζ'* 344 b. Γιὰ τὸ θέμα τῆς σχέσης ὄντολογίας—λόγου στὸν Πλάτωνα βλ. τὴ μελέτη μας *A la recherche de la valeur suprême*, «Φιλοσοφία» 2 (1972), 183. Ὁ Μαρσέλ ἐπιτάσσει τὴν κάθαρση — νοηματικὴ ἀποκατάσταση — τῶν λέξεων ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπικαλύψεις καὶ νοθεύσεις τῆς ἀνάρμοστης, σκοπιματικῆς χρησιμότητάς τους, ὅπως ὁ Πλάτων ἐπιβάλλει τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴ *θνητὴ φλυαρία* (Φαῖδων 66 b) καὶ τὸν ἀναπροσανατολισμὸ τῆς στὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς ἡμέρας (*Πολιτεία* 521 c): «Πιστεύω», γράφει χαρακτηριστικά, «πὼς ὅχι μόνο πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ κανεὶς στὶς ἀπλὲς λέξεις, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ξαναδώσῃ τὴν ἀξία τους, καθαρίζοντάς τες ἀπὸ τὴ λάσπη, μὲ τὴν ὁποία τὶς σκεπάζει ἡ ἀκατάλληλη χρῆση τους στὸ λόγο. Σὲ τούτῃ τὴν κατεύθυνση ἄλλωστε συναντιόμαστε μὲ τὸν Πλάτωνα τῶν *Διαλόγων*» (*Les hommes* 87. Τὰ χωρία καὶ οἱ ὅροι τοῦ Μαρσέλ, ποὺ ὑπάρχουν στὸ ἄρθρο, εἶναι σὲ πρώτη ἐλληνικὴ ἀπόδοση). Βλ. καὶ τὴν ἐπίθεση τοῦ Μαρσέλ στὴ σύγχρονη *λογομαχία*



τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπερβῇ τὸ πνεῦμα τὸ ἐπίπεδο τῆς γλώσσας⁵, ὁ μελετητὴς τοῦ γάλλου στοχαστῆ δὲν θὰ δυσκολευόταν νὰ βρῇ τὴ γραμμὴ τῆς συσχέτισης· ἀρκεῖ γιὰ τοῦτο νὰ εἶχε συλλάβει τὸ ὅτι στὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Μαρσέλ ζευγαρώνουν τὸ στοχαστικὸ μὲ τὸ μαχητικὸ⁶ πνεῦμα⁷ σὲ μιὰ διπλῇ κατεύθυνση, μεταφυσικὴ καὶ ἠθικὴ: Ἡ πρώτη — ποὺ θὰ μπορούσαμε ν' ἀποκαλέσωμε θήρα τῆς οὐσίας ἢ νοσταλγία τοῦ Εἶναι — συνίσταται στὴν ἀδιάκοπη ἀναζήτησις πρόσβασης στὸ μυστήριον τοῦ ὄντος⁸. Ἡ δεύτερη — ποὺ δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τὴν πρώτη, καὶ ἔτσι τὴν περιφρουρεῖ ἀπὸ τὰ νεφελώματα τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ^{8α} — στὴν πνευματικὴ ἀγρύπνια γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Ἡ σύζευξη Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς στὸν Πλάτωνα συνδέεται μὲ τὴν τριπλῇ λειτουργικὴ σημασία τῶν ριζωμάτων τῆς σκέψης του — τῶν Ἰδεῶν —, τὸ γνωσιολογικόν, ἀξιολογικόν καὶ θρησκευτικόν χαρακτήρα τους καὶ τὴ σύλληψη τῆς ὑπέρτατης ιδέας τοῦ Ἀγαθοῦ ὡς πρωταρχῆς τοῦ Εἶναι καὶ τοῦ νοεῖν (*Πολιτεία* 508 e-509 c), ὡς παραδείγματος γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ (540 a, πρβλ. 505 a) καὶ ὡς «μεγίστου καὶ μάλιστα προσήκοντος μαθήματος» (504 d, πρβλ. 505 a). Στὸν Μαρσέλ ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς καθολικότητος τοῦ ὄντος πηγάζει ἡ ιδέα τῆς καθολικότητος τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναζήτησής τους ὡς προτύπων, μέσων γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ὀρθῆς συμβίωσης⁹. Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Μαρσέλ εἶναι ἀντικαρτεσιανὴ καὶ συνάμα ἀντισαρτρικὴ· εἶναι μεταφυσικὴ τοῦ «εἶμαστε», ὅχι τοῦ «σκέπτομαι» ἢ τοῦ «ἐγώ

καὶ τὴ συνάρτηση σύγχυσης τῶν λέξεων καὶ ἠθικοῦ βιασμοῦ στὶς ιδέες, ποὺ αὐτὲς ἐκφράζουν (δ.π. 141-142). Πρβλ. *Le mystère* I 41 (πληθωρισμὸς λεκτικὸς καὶ ἀπαξίωση τῶν λέξεων).

5. Ὁ Πλάτων, στὴν ἀναλυτικὴ τῆς γλώσσας τοῦ *Κρατύλου*, ἐπιτάσσει τὴν ὑπέρβαση τῶν λέξεων καὶ τὴν ἀπ' εὐθείας ἀναγωγὴν στὶς ιδέες (438 e). Ἡ συγκεκριμένη Φιλοσοφία στὸν Μαρσέλ — ὡς *pensée pensante* — ἀναφέρεται στὴν ἀνάγκη νὰ βοηθηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ προχωρήσῃ — ἀσκώντας τὴν ἐσωτερικὴν του ὄραση — πέρα ἀπὸ τὶς ἐλλειπτικὰς λέξεις (βλ. *Essai* 24· πρβλ. *Le mystère* I 20-21).

6. Ὁ Μαρσέλ ὁ ἴδιος χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρο *polémique* γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο φιλοσοφεῖ, (*Essai* 97· πρβλ. *Le mystère* I 8). Πρβλ. Πλάτων, *Μένων* 86 b (διαμάχεσθαι), *Γοργίας* 505 e (φιλονείκως ἔχειν).

7. Πρβλ. André-A. Devaux, *Gabriel Marcel*, «*Les Études Philosophiques*», janv.-mars 1974, 133.

8. Πρβλ. Marcel, *Être et Avoir* I, Paris 1968, 145.

8α. Πρβλ. *Le mystère* I 220.

9. Οἱ ἀξίες δὲν εἶναι πράγματα, οὔτε ἀφηρημένα καὶ ἀκίνητα ὄντα ἐνὸς κόσμου νοητοῦ, ἀλλ' οὐσίαις ὑπερπροσωπικῆς, ποὺ ἀρχὴν τοὺς ἔχουν τὸ ὄν (*Les hommes* 122)· ἡ ὑπερβατικότητά τους ἀκριβῶς συνιστᾷ τὸ κῦρος τους. Ἡ θεώρηση ὁμῶς τῶν ἀξιῶν στὴν ἀπολυτότητά τους, τὴ νοητικὴ ἀφηρημένη ὄντικότητά τους ἀποτελεῖ ἐρμηνεία τοῦ Πλατωνισμοῦ, ποὺ δὲν ἀποδέχεται ὁ Μαρσέλ (*Les hommes* 53). Ἡ ἀναφορικὴ λειτουργικότητά τους, ποὺ προσδίνει στὴν κάθε ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τὴν ἀξιοπρέπειά της, αὐτὴ ἐνδιαφέρει τὸ φιλόσοφο. Παίρνοντας ἀφορμὴ τὴν ἐπέτειο γιὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου ὁ Μαρ-

ὑπάρχω»¹⁰. Τὸ πιστεύω τῆς δὲν ἀποτελεῖ ἀφηρημένη, νοητικὴ κατασκευή, ἀλλὰ σήμανση — ὡς συνέπεια τοῦ ἄμεσου φανερώματος τῆς ἀνθρώπινης κατάστασης¹¹ — τοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς τῶν ζωντανῶν συγκεκριμένων ἀνθρώπων ὄντων, αὐτῶν ποὺ εἶναι πραγματικά, τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης μὲ τὴ γνώση τῶν ὁρίων τῆς. Δέον - εἶναι καὶ εἶναι, ἀξιολογία καὶ ὄντολογία συναποτελοῦν τὸν ἴδιο ἀνηφορικὸ δρόμο, «ὁδὸν μίαν» γιὰ τὸν ἄνθρωπο¹².

Τὴ διπλῇ κατευθυντικῇ σύμπτωση παρακολουθεῖ ἀντίστοιχη μεθοδολογική: Ὅπως ἡ πολυδιαστασία τῆς ψυχῆς τοῦ Πλάτωνος, ποὺ ἐναρμονίζεται μὲ τὴν πολυειδία τῆς ζωῆς, διασώζεται πολυφωνικὰ (ἐξωτερικὰ μὲ τὸ διάλογο, ποὺ μεθοδεύει τὴ ζήτηση τῆς ἀλήθειας, καὶ τὰ πολλὰ πρόσωπα — σύμβολα τῆς ἀναγκαιότητας θετικῆς ἀντίστασης καὶ συνεχῶς ἀνανεούμενης ἀντιμετώπισης τῶν προβλημάτων —, ἐσωτερικὰ μὲ τὴν ἄρνηση τοῦ δογματισμοῦ, τὶς ἐπιταγὲς ἐμμονῆς στὴν ἔρευνα, «δευτέρου πλοῦ», κριτικῆς ἐπανεξέτασης τῶν βεβαιότητων¹³), ἔτσι στὸν Μαρσέλ ἡ ἀνακοίνωση τῆς σκέψης δὲν εἶναι περιφραγμένη σ' ἓνα ἐκφραστικὸ εἶδος¹⁴. Στὸ καθαυτὸ ἐξ

σὲλ ψέγει τὴν πλάνη τῶν φιλοσόφων τοῦ παρελθόντος, ποὺ θεωροῦσαν τὶς ἀξίες χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωση, ἐνῶ «ὅ,τι ἔχει σημασία εἶναι ὁ τρόπος τῆς διείσδυσης στὴν ὑπαρξη, γιατί ἔτσι μόνο παρουσιάζονται στὴν αὐθεντικότητά τους» (*Le viol de l'intimité et le déperissement des valeurs*). Πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ἡ J. Parain-Vial (*Gabriel Marcel*, Paris 1966, 60), ὅτι ἡ ἄρνηση τῆς οἰκουμενικότητας τῶν ἀξιῶν εἶναι καταστροφή τῆς ἠθικῆς: «...en désespérant non seulement de toute possibilité de communion, mais encore de toute possibilité de paix; c'est, en effet, refuser de chercher un critère capable, au-dessus des passions et des intérêts qui gouvernent les hommes, d'arbriter leurs conflits, c'est s'incliner devant la loi du plus fort, et revenir à la théorie de Calliclès dont il semble que celle de Sartre ait bien des difficultés à se distinguer».

10. Βλ. π.χ. *Le mystère* I 193, II 12-13, *Homo viator*, Paris 1944 (ἐπανεκδ. 1963), 9, 183, *Présence et immortalité*, Paris 1959, 162, *Journal métaphysique*, Paris 1927, 169, 235, πρβλ. 170, 171, 174.

11. Βλ. *Les Hommes* 74, *Le mystère* II 9.

12. Βλ. π.χ. *Homo viator* 31. Στὸν Πρόλογο (6) ὁ Marcel χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρο *transcendance* (ὑπέρβαση) «στὴ συγκεκριμένη καὶ μόνιμη ἐννοια τῆς λέξης» ἀναφορικὰ μὲ τοὺς «κανόνες, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ σωστὸς ἄνθρωπος, ὅπως ὁ καλλιτέχνης, αὐτοπροσαρμόζει τὴ ζωὴ του».

13. Βλ. Ἀπολογία 37 e-38 a, Λάχης 194 a, Κρίτων 46 b, Μένων 86 b, Φαίδων 99 c-d, Κρατύλος 440 c-d, Θεαίτητος 154 e, 172 d, 187 d, Ἐπιστ. Ζ' 344 b κ.ἄ.

14. Ἄν ὁ Πλάτων θεωρῇ τὸ φιλόσοφο κατ' ἐξοχὴν ἱκανὸ γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ δράματος (*Συμπόσιον* 223 d), ὁ Μαρσέλ καταφεύγει στὴ δραματουργία ἀπὸ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ συγκεκριμένο, τὴν πίστη του ὅτι ἡ μεταφυσικὴ σκέψη αὐτοσυλλαμβάνεται καὶ ὁρίζεται συγκεκριμένα μέσα στὴ δραματικὴ σύνθεση (πρβλ. *Positions* 67 [277], *La dominante* 172). Ἡ τέχνη τοῦ δράματος ἐγκεῖται ὄχι τόσο στὸ δραματικὸ τύπο, ὅσο στὸ ὅτι ἡ σκέψη ἢ ἴδια δημιουργεῖται δραματικά. Σὲ τοῦτο συγγενεῖ ὁ Μαρσέλ πρὸ εἰδικὰ μὲ τὸ σύγχρονο Miguel de Unamuno. Ἐξ ἄλλου ὅπως ὁ Πλάτων καταφεύγει συχνὰ στὸ μῦθο, ὁ Μαρσέλ χρησιμοποιοῖ μουσικὲς παρομοιώσεις (βλ. π.χ. *Le mystère* II 7).



ἄλλου φιλοσοφικό του ἔργο ὁ στοχασμός τοῦ Μαρσέλ εἶναι ἐρωτηματικός¹⁵, κριτικά ἀντιμέτωπος στο πνεῦμα τοῦ συστήματος¹⁶, πού «ἀπλώνει τὴ σκέψη πάνω στὴν κλίνη τοῦ Προκρούστη»¹⁷, στο κατηγορήμα τοῦ δοσμένου προκειμένου γιὰ τὴν ἀλήθεια, στὶς ἀφαιρέσεις¹⁸ καὶ ἀφηρημένες κατηγορίες¹⁹, στὸν ἐμπειρισμό καὶ στὸν ψυχολογισμό· οἱ νοητικές σχηματοποιήσεις ὅχι μόνο εἶναι ἀσυμβίβαστες μὲ τὴ θεμελιακὴ τοῦ ἰδέα τοῦ σαρκωμένου ὄντος, ἀλλὰ ἔχουν καὶ ἀρνητικές ἠθικές προεκτάσεις. Ἡ προτεραιότητα δίνεται κι ἐδῶ στὴν ἔρευνα²⁰ — στὴν ἀσκητικὴ τῆς ἄσκηση —, στο δυναμισμό τοῦ πνεύματος τῆς ἀλήθειας κι ὅχι στο περιεχόμενο ὁποιασδήποτε ἀλήθειας. Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι πράγμα, περιεχόμενο²¹, δὲν εἶναι σύμπτωση τῆς ἔννοιας μὲ τὸ ἐννοούμενο ἀντικείμενο²² μέσα στὴν κρίση οὔτε μόνιμη κατάσταση τῶν ὄντων, ἀλλὰ πνεῦμα, κίνηση δυναμικὴ ἀνάδυσης τοῦ εἶναι ἀπὸ τὴ λήθη²³. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια δὲν ἀφορᾷ σὲ μιὰ ὄντοτητα — ἂν καὶ εἶναι δυνατό νὰ γίνη λόγος γιὰ πειρασμό ὑποστασιοποίησης τῆς ἀλήθειας — οὔτε σὲ γενικὴ ἔννοια ἢ κοινωνικὴ γνώμη· γιὰ τὴ συνείδηση, πού τὴν ἀναζητεῖ, ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ πού εἶναι ἐνώπιόν της καὶ πίσω ἀπὸ αὐτήν, ὁ στόχος της κι αὐτὸ πού τὴν ἐνεργοποιεῖ^{23α}.

Τὸ πάθος γιὰ τὴν ἔρευνα — ἡ φιλοσοφία — εἶναι ὄντολογικὰ καὶ ἠθικὰ ταυτόσημο μὲ τὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος. Αὐτὸ ὀνομάζει ὁ Πλάτων *ἀρε-*

15. Στὸ ἔργο *L'homme problématique* (72) ὁ Μαρσέλ ὑπερασπίζεται τὴν ἐπονομασία τοῦ νεοσωκρατικοῦ, πού διάλεξε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνάντια στὴν τεχνητὴ σύνδεση τοῦ ὀνόματός του μὲ τὸν ὑπαρξισμό, στηρίζοντάς τὴν ἀκριβῶς στὸν ἐρωτηματικὸ χαρακτήρα τῆς σκέψης του. Πρβλ. *Le mystère* I 5.

16. Βλ. Marcel, *La dominante existentielle dans mon oeuvre*, στὸ *La Philosophie Contemporaine* III, Firenze 1969, 171, *Essai* 23-24 (*philosophie concrète-pensée pensante*)· ἐπίσης 9, 94-95, *Le mystère* I 229. Πρβλ. J. Parain-Vial, *Marcel* 13.

17. *Le mystère* I 9.

18. Βλ. π.χ. τὴν κριτικὴ τῆς προπαγάνδας (*Les hommes* 55) καὶ τὴν ἀπὸ ἠθικὴ ἄποψη θεώρηση τῆς ἀφαίρεσης στὸ κεφ. *L'esprit d'abstraction, facteur de guerre*, ὁ.π. 114 ἐπ. «Ὁ φιλόσοφος», γράφει ὁ Marcel (206), «δὲν μπορεῖ νὰ συμβάλῃ στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του παρὰ καταγγέλλοντας ἀδυσώπητα καὶ ἀκατάβλητα τὶς φοβερὲς καταστροφές, πού αἰτία ἔχουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀφαίρεσης». Πρβλ. *Le mystère* I 38.

19. Γιὰ τὸν ἀριστοτελισμό, πού εἰδικὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀποκαλύπτει ἡ σκέψη τοῦ Μαρσέλ, βλ. Marcel de Corte, Πρόλ. στὴν ἐκδ. τοῦ ἔργου τοῦ Μαρσέλ *Positions et approches concrètes du mystère ontologique*, Paris/Louvain 1967², 41.

20. Βλ. *Le mystère* I 8· πρβλ. 18 καὶ *Présence et immortalité* 132-133, *Essai* 23, 96.

21. Βλ. *Le mystère* I 26-27, 235· πρβλ. Πλάτων, *Συμπόσιον* 175 d. Βλ. ἐπίσης I. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία Α'*, Ἀθῆναι 1974, 13.

22. Βλ. ὁ.π. 68.

23. Πρβλ. τὴν ἀναφορὰ στὸν Χάιντεγγερ, *Le mystère* I 82-89.

23α. Πρβλ. *Le mystère* II 178: «Τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα φῶς πού κατευθύνεται ἐκεῖ ὅπου θ' ἀνταμώσῃ τὸ φῶς».

τή, μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ σημασία τοῦ ὄρου, (ἀειρήτη, *Κρατύλος* 415 c-d), γυμνασία δηλαδὴ πνευματικὴ²⁴, καὶ τὴν ἠθικὴ (αἰρετή), ὡς μὴ ἐπαμφοτερίζων λόγος (ἄλλοτε ἄλλων ... λόγων, *Γοργίας* 482)²⁵, δοξογνωμία, ἀλλ' αἰτῶν αὐτῶν. Ἔτσι ἡ φιλοσοφία εἶναι μέθοδος κάθαρσης τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὸ δογματισμὸ καὶ τὴ ραθυμία τῆς ἀνεξέλεγκτης πρόσληψης βεβαιότητων²⁶.

Μὲ τὴ διερεύνηση τῶν αἰτίων τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῆς στάσης εἶναι, νομίζω, δυνατό νὰ ἐπισημανθοῦν δυὸ εἰδῶν ἀντιστοιχίες: Στὴν πρώτη περίπτωση, στὴν ἐπίδραση πάνω στὸν Πλάτωνα τοῦ σωκρατικοῦ τρόπου ὡς ἀντίδρασης στὸ σοφιστικὸ πνεῦμα τῆς ἄκοπης μετάδοσης τῆς γνώσης, τοῦ μεταβιβάσιμου, ὅπως τὰ ὑλικά πράγματα (*Συμπόσιον* 175 d) καὶ τῆς χρησιμότητος καὶ ἐπικαιρότητας τῆς ἀλήθειας (*Πολιτεία* 493 a-c, *Σοφιστής* 222 e), ἀντιστοιχεῖ στὸν Μαρσέλ ἡ ἐπίδραση τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ κριτικοῦ πνεύματος τοῦ Κάντ. Στὴν ἄλλη περίπτωση, στὴν πλατωνικὴ ιδέα ὅτι ἡ μονιμότητα δὲν εἶναι κατηγορήμα τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων (*Πολιτικός* 294 b) καὶ καμμιά τέχνη δὲν εἶναι αἰώνια, ἀναλογοῦν στὸν Μαρσέλ βασικὲς ἐμπειρίες, ποὺ εἶναι ἄλλωστε καταστατικὲς στὶς φιλοσοφίες τοῦ ὑπαρξισμοῦ, ὅπως ὁ περιπλανητικὸς χαρακτήρας τῆς ὑπαρξης, ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ ἀδιάκοπου αὐτοπροσδιορισμοῦ τῆς κ.λ.π.²⁷.

Ἡ φιλοσοφία, ὡς ἀτελεύτητὴ κίνηση τοῦ πνεύματος, «Ὀδύσσεια πνευματικὴ»²⁸, «ὁδοιπορῶν»²⁹ ἔμψυχος λόγος, δὲν εἶναι κάτι τοῦ ὁποῖου μπο-

24. Βλ. *Παρμενίδης* 135 d, *Πολιτικός* 287 a.

25. Πρβλ. Marcel, *Essai* 286: «Αὐτὸ τὸ ναὶ καὶ αὐτὸ τὸ ὄχι, μέσα στὰ ὁποῖα κρυσταλλώνεται κάθε πνευματικὸς κλῆρος κι ἔξω ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει χῶρος παρὰ γιὰ τ' ἀβέβαια νεφελώματα τῆς γνώμης...». Πρβλ. Πλάτων, *Γοργίας* 482 b: καίτοι ἔγωγε ... καὶ τὴν λύραν μοι κρεῖττον εἶναι ἀναρμολογεῖν τε καὶ διαφωνεῖν καὶ χορὸν ᾧ χορηγοῖην, καὶ πλείστους ἀνθρώπους μὴ ὁμολογεῖν μοι ἀλλ' ἐναντία λέγειν μᾶλλον ἢ ἓνα ὄντα ἐμὲ ἐμαυτῷ ἀσύμφωνον εἶναι καὶ ἐναντία λέγειν.

26. Πρβλ. Πλάτων, *Τίμαιος* 22 b καὶ Marcel, *Positions* 88 (298), *Journal Métaphysique* x: «Δὲν ὑπάρχει τελευταία λέξη γιὰ τὰ πράγματα, ἡ τουλάχιστον αὐτὴ ἡ τελευταία λέξη δὲν μπορεῖ νὰ πάρῃ μορφὴ ἀλήθειας· ἡ θεμελιακὴ ἀξία τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς βρίσκεται ἀκριβῶς στὸ ὅτι ὑπερβαίνει κάθε ἀπόφανση μὲ ἀντικειμενικὴ βλέψη σχετικὰ μὲ τὸ σῶμπαν».

27. Βλ. καὶ Marcel, *Le mystère* II 44 καὶ 129, *Essai* 331, ὅπου ὁ φιλόσοφος, ἀναλύοντας τὴ σκέψη τοῦ Γιάσπερς, παρατηρεῖ γιὰ τὴ θεμελιακὴ ιδέα τῆς κατάστασης: «ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνολοκλήρωτου μεταδίδεται στὴν ἴδια τὴ φιλοσοφία».

28. Βλ. Marcel, *La dominante existentielle* 170, πρβλ. 174 (*ontologie concrète renouvelée*).

29. Βλ. Marcel, *Le mystère* I 10 (*itinéraire*) — ὅπου ἡ ἔκφραση *reprendre mon oeuvre ... en faisant saillir les articulations*, ποὺ θυμίζει τὴν πλατωνικὴ διατέμνειν κατ' ἄρθρα ἢ πέφυκεν, *Φαῖδρος* 265 e, πρβλ. *Πολιτικός* 287 c — καὶ 231: «πιθανώτατα ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει ἄλλα ὅρια ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀπουσία ἱκανοποίησης».



ρεῖ κανείς νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀποκλειστικὴ κυριότητα³⁰: *Τοσόνδε γε μὴν περὶ πάντων ἔχω φράζειν τῶν γεγραφότων καὶ γραψόντων, ὅσοι φασὶν εἰδέναι περὶ ὧν ἐγὼ σπουδάζω, εἴτ' ἐμοῦ ἀκηκοότες εἴτ' ἄλλων εἴθ' ὥς εὐρόντες αὐτοί· τούτους οὐκ ἔστιν κατὰ γε τὴν ἐμὴν δόξαν περὶ τοῦ πράγματος ἐπαίνειν οὐδέν. Οὐκ οὖν ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται· ῥητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἔστιν ὡς ἄλλα μαθήματα ...* (Πλάτων, *Ἐπιστ. Ζ'* 341 b-c). Στὸν πλατωνικὸ αὐτὸν ἐξομολογητικὸ λόγον ἀντιστοιχεῖ ἡ δήλωση τοῦ Μαρσέλ ποὺ ἀκολουθεῖ: «Καταλαβαίνω πολὺ καλὰ τί θέλουν νὰ ποῦν, ὅταν μὲ ρωτοῦν γιὰ τὶς μελέτες μου· ὡς ἐρευνητικὲς προσπάθειες εἶναι πράγματι δικές μου· στὸ μέτρο, ἀντίθετα, ποὺ δέχομαι ὅτι καταλήγουν, δὲν μοῦ ἀνήκουν. Δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον τίποτε ποὺ ν' ἀποτελῇ λιγώτερο προνόμιο κάποιου ἀπ' ὅσο ἡ φιλοσοφία»³¹.

Ἦδη ὁ Πλάτων, εὐθυγραμμιζόμενος μὲ μιὰ μακρὰ παράδοση ἀποστροφῆς τῆς ὕβρης³², ποὺ ἀποτελεῖ ἡ ἰδέα τῆς ἀπόλυτης γνωστικῆς δύναμης τοῦ ἀνθρώπου, καταδικάζει τὴν ὑποκειμενικότητα, ἀπαρνιέται τὸν ἑαυτὸ του κι ἀναθέτει τὸ κατόρθωμα τῆς σκέψης του στὸ Σωκράτη (*Ἐπιστ. Β'* 314 c)³³. Ὁ Σωκράτης, μὲ τὸν ἄγραφο λόγο του, ἐγίνε ὁ ἐνσαρκωτὴς τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος³⁴, σύμβολο τοῦ κριτικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἢ, ἀλλιῶς, τῆς οὐσίας τοῦ πνεύματος, ποὺ μόνη του ἀναγκαιότητα εἶναι ἡ συμμόρφωση μὲ τὴν ἀλήθεια· ὁ ἴδιος εἶναι κήρυκας τῆς ἐλεγκτικῆς φιλοσοφίας (*Γοργίας* 458 a), κατήγορος τῆς πόλωσης τῆς κρίσης ἀπὸ τὴν πειθῶ, τῆς χειραγωγῆσης τῆς σκέψης ἀπὸ τὴν αὐθεντία ἢ κολακεία³⁵: *Ὑμεῖς μέντοι, ἂν ἐμοὶ*

30. Πρβλ. I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα*, Ἀθήναι 1970⁶, 175: *Ἡ φιλοσοφία ἐδῶ δὲν εἶναι σχῆμα οὔτε ἔτοιμος καρπὸς ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν πάρῃ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο.*

31. *Essai* 96. Στὴν ἴδια γραμμὴ ἐντάσσεται τὸ πιστεύω, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ φιλοσοφικὸς λόγος ἀναζωογονεῖται, γίνεται ὑπεριστορικός, καθὼς ἀναζωογονεῖ τὰ ἱστορικὰ ὄντα ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, μὲ τὶς ἀμοιβαῖες δηλαδὴ ἀνταλλαγές, τὶς προσλήψεις καὶ τὶς κριτικὲς ἐνστάσεις: «Ἔτσι ἡ σκέψη ἑνὸς φιλόσοφου, ποὺ ἐξῆσε μιὰ μακρυνὴ ἐποχὴ, τοῦ Πλάτωνος γιὰ παράδειγμα, μπορεῖ, στὴ στροφὴ τοῦ δικοῦ μας δρόμου, νὰ ξαναπάρῃ ζωή, νὰ ξαναφορτισθῇ μὲ μιὰ ἀποτελεσματικότητα, ποὺ δὲν φαινόταν νάχη πρίν... Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι δυνατό νὰ δημιουργηθῇ κάτι ποὺ μοιάζει μὲ ἀνταλλαγὴς ἀνάμεσα στὸ παρὸν καὶ στὸ μακρυνὸ παρελθόν· στὸ ἐπίπεδο τὸ πνευματικὸ ἢ ἀντίθεση κοντινοῦ καὶ μακρυνοῦ ἀλλάζει φύση καὶ ὑπερβαίνεται» (*Le mystère* II 9-10).

32. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Ἄννας Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *Τὸ πεπερασμένον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀριστοκρατία τῆς γνώσεως κατὰ Πλάτωνα*, ΕΕΦΣΠΑ 1972, 224-225. Στὸν Πλάτωνα βλ. *Φαῖδρος* 250 b, *Τίμαιος* 29 c-d. Γιὰ τὴν ἰδέα στὸν Μαρσέλ βλ. *Les Hommes* 75.

33. Πρβλ. I.N. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα* 68-69 καὶ 180.

34. Πρβλ. J. Wahl, *Ontologie*, στὸ *La Philosophie Contemporaine* III, 71.

35. Πρβλ. Marcel, *Être et Avoir* II (*Réflexions sur l'irréligion et la foi*), Paris 1968, 19, ὅπου ὁ Μαρσέλ μνημονεύει τὸν Πλάτωνα.

πειθήσθε, σμικρὸν φροντίσαντες Σωκράτους, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον, ἐὰν μὲν τι ὑμῖν δοκῶ ἀληθὲς λέγειν, συνομολογήσατε, εἰ δὲ μή, παντὶ λόγῳ ἀντιτείνετε ... (Φαίδων 91 b-c, πρβλ. 91 a, Κρίτων 46 b).

Προκειμένου γιὰ τὸν Μαρσέλ³⁶ ὁ πλατωνικὸς αὐτὸς λόγος θὰ μπορούσε νὰ σχετισθῇ μὲ τὴ σημασιολόγηση τῆς ἀλήθειας ὡς δυσπιστίας κριτικῆς³⁷, δωσίδικης ἐξακρίβωσης τῶν κριτηρίων τῆς, ἄρνησης τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς, κατορθώματος διαλεκτικῆς σχέσης: Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ στὸν Πλάτωνα εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴν ἐπίδοση στὴ γνώση ποὺ δείχνουν προΐούσης τῆς συνουσίας (Θεαίτητος 150 d) τὰ πρόσωπα τῶν Διαλόγων· στὸν Μαρσέλ, μὲ τὴν ἔντονη καὶ ὁμόκεντρη συναναστροφή τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Ἐσὺ³⁸, τὴ θέση τῆς αὐταρέσκειας — τὴ διάσταση τοῦ σολιψιστικοῦ στοχασμοῦ — παίρνει ἡ χαρὰ ὅχι τῆς σύμπτωσης³⁹ ἰδεῶν, ἀλλὰ τῆς ἐπικοινωνίας⁴⁰, τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ ἀνταλλαγῆς⁴¹, τοῦ «ἀμοιβαίου δικαιώματος τῆς ἐλευθεροπλοΐας»⁴². Ὁ διάλογος συνιστᾷ γιὰ τὸν Μαρσέλ ἀξιακὸ γνῶρισμα τοῦ προσώπου ποὺ ἀκτινοβολεῖ⁴³, τοῦ δάσκαλου, ποὺ δὲν πάσχει, ὡς Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας⁴⁴, ἀπὸ τοξίνωση τῆς εἰδικότητάς του, ἀλλὰ «διασώζει τὴ δύναμη τοῦ στοχασμοῦ του, τὴν παρθενικότητα τοῦ πνεύματός του»⁴⁵. Ἡ

36. Παρόμοια στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ στάση τοῦ Γιάσπερς. Βλ. *Φιλοσοφικὰ καὶ Πολιτικὰ δοκίμια*, μετάφρ. Βαγενᾶ, Ἀθήνα, Ἀναγνωστίδης, 140.

37. Πρβλ. τὴν ἀνάλυση τοῦ γερμανικοῦ ὅρου *Distanz* (ἀγγλ. *aloofness*) *Le mystère* I 162.

38. Ἐκφραση, προκειμένου γιὰ τὸν Πλάτωνα, τοῦ I.N. Θεοδωρακόπουλου, *Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα* 180. Γιὰ τὸν Μαρσέλ βλ. τὴν ἀνάλυση τῆς πρόθεσης *avec* (*togetherness*) *Le mystère* II 12, πρβλ. 20 (*διωποκειμενικότητα, compagnon de route* / *my fellow-creatures*) καὶ *Journal métaphysique* 169.

39. Πρβλ. *Le mystère* I 161.

40. Πρβλ. δ. π. I 86, II 14.

41. Βλ. *Les hommes* 202.

42. *Intercourse, Le mystère* I 88.

43. Πρβλ. Γιάσπερς, *Φιλοσοφικὰ* 142.

44. Βλ. *Les hommes* 205: «Ὁ Φιλόσοφος, μὲ κεφαλαῖο, δὲν εἶναι παρὰ εἶδωλο. Ὅ,τι εἶναι πραγματικὸ εἶναι ἓνας ὁρισμένος τρόπος ζωῆς τοῦ στοχασμοῦ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιδιωχθῇ σ' ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος». Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ συνδέοντας στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν πολυφωνικὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποκαλύπτεται ἡ δεσπόζουσα σημασία τῆς ἔρευνας στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία μπορούμε νὰ παρατηρήσωμε ὅτι ὁ διάλογος «Φιλόσοφος» δὲν γράφτηκε ποτὲ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὅχι γιατί τὰ συστατικά του ὑπάρχουν ἤδη διάσπαρτα σ' ὅλο τὸ πλατωνικὸ ἔργο, ἀλλὰ γιατί ὁ Φιλόσοφος δὲν εἶναι ὄντοτητα, ἀλλὰ δυναμικὸς τρόπος ζωῆς.

45. *Les hommes* 80. Πρβλ. *Essai* 99: «Ὁ φιλόσοφος ὀφείλει νὰ «γνωρίζη» τὴν ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλὰ, κατὰ τὴ γνώμη μου, σχεδὸν μὲ τὴν ἴδια ἔννοια ποὺ λέμε ὅτι ἓνας συνθέτης ὀφείλει νὰ γνωρίζη ἁρμονία· δηλαδὴ νὰ κατέχη τὸν ὁπλισμὸ τῆς ἁρμονίας δίχως νὰ εἶναι σκλάβος τῆς. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ εἶναι σκλάβος δὲν κάνει πιά δημιουργία, δὲν εἶναι καλλιτέχνης».

συνομολόγηση με την αλήθεια είναι στον Μαρσέλ ἄρνηση τοῦ αὐτοκεντρισμοῦ⁴⁶, κάθε ἐγωκεντρικῆς σκλήρυνσης⁴⁷, αὐτοδούλωτης ἰδιογνωμοσύνης ἢ ὄντολογικῆς ὑποτίμησης τοῦ ἄλλου θεωρούμενου ὡς συστατικὰ ἀμφίλογου ὄντος, ὑποκείμενου δηλαδή καὶ ἀντικείμενου· ἄρνηση κάθε μορφῆς μακκιαβελισμοῦ, ἐκμετάλλευσης τῶν συνειδήσεων, ἀνώνυμου συμβατισμοῦ· εἶναι ἄρα προϋπόθεση τῆς ὀρθῆς πράξης καὶ τῆς ὀρθῆς συμβίωσης⁴⁸.

Ὁ Πλάτων δίδαξε ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι *πάμπολυ ἔργον* (*Πολιτεία* 531 d) καὶ γιὰ τοῦτο δραματικὴ συνεργατικὴ⁴⁹ προσπάθεια πρόσβασης στὸ πραγματικὸ (*Συμπόσιον* 223 d). Ὁ Μαρσέλ εἶτε μετὰ τὸ θεωρητικὸ τοῦ ἔργο — ποὺ ἡ καθαρὴ φιλοσοφικὴ τοῦ ποιότητα εἶναι τὸ ἄδραγμα τοῦ πραγματικοῦ⁵⁰ — εἶτε μετὰ τὸ δραματικὸ τοῦ ἔργο — ποὺ συγκεκριμενοποιεῖ τὴ μεταφυσικὴ τοῦ σκέψης⁵¹, ἐξατομικεύοντας σὲ πρόσωπα ὀρισμένες ἔγνοιες τῆς ψυχῆς καὶ φροντίδες τοῦ πνεύματος⁵² — ἐπιμένει στὴ σημασία τῶν διυποκειμενικῶν⁵³ σχέσεων, τῆς συνάντησης, ὅχι ὡς γεγονότος ψυχολογικοῦ, ἀλλ' ὄντολογικὰ ἀνυσματικοῦ, ἀναπτυξιακοῦ τρόπου τοῦ πνεύματος⁵⁴.

46. Πρβλ. *Journal Métaphysique* IX : ὁ Μαρσέλ ἐξομολογεῖται ὅτι ἡ δημοσίευση τοῦ μεταφυσικοῦ τοῦ ἡμερολόγιου δὲν ἦταν ἡ ἀρχικὴ τοῦ πρόθεσης, ἀλλ' ἐγινε τελικὰ μετὰ τὴ σκοπιμότητα «να παρακινήσω τὸν ἀναγνώστη νὰ ξανακάνῃ μαζί μου τὸ δρόμο ποὺ εἶχα ὁ ἴδιος διασχίσει, ... καὶ κάνοντας σύμμαχο αὐτὸ τὸ συνοδοιπόρο στοὺς δισταγμούς, τίς ἀβεβαιότητές μου, νὰ πετύχω ἴσως στὸ πρόσωπό του ἓνα στήριγμα καί, γιατί ὅχι, ἓνα ὁδηγό ...». Πρβλ. *La dominante* 174 καὶ *Le mystère* II 11-12.

47. Πρβλ. *Le mystère* I (*influencibilité / réceptivité / endurcissement*).

48. Βλ. *Les hommes* 112 : «Δικαιοσύνη δὲν εἶναι δυνατὴ δίχως τὸ σεβασμὸ τῆς ἀλήθειας». Πρβλ. Πλάτων, *Φίληβος* 58 d : μήτ' εἰς τινὰς ὠφελίας ἐπιστημῶν βλέψαντες μήτε τινὰς εὐδοκίμιας, ἀλλ' εἴ τις πέφυκε ἡμῶν δύνამις ἐρᾶν τε τοῦ ἀληθοῦς καὶ πάντα ἐνεκα τούτου πράττειν.

49. Ἡ συναναστροφή αὐτὴ τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Ἐσύ, ἡ ἀλληλοβοήθεια γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας (πρβλ. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα* 180) στὴ θρησκευτικὴ γλώσσα τοῦ Μαρσέλ ἀπαντᾷ ὡς «μετοχὴ στὴν Ἐνωση γιὰ τὴν ἀλήθεια» (*Essai* 18).

50. Βλ. *Essai* 101.

51. Βλ. *Essai* 220-221, *Le mystère* I 29, 197, II 64. Πρβλ. J. Lacroix, *Panorama de la Philosophie Française Contemporaine*, Paris 1966, 124.

52. «Κάθε ἀνθρώπινη ζωὴ ξετυλίγεται σὰν ἓνα δράμα» : *Homo viator* 9. Βλ. καὶ *Le mystère* I 167 ἐπ.

53. Βλ. π.χ. *Présence* 159, 229, *Le mystère* I 153, 193, 223, *Être et Avoir* II 68 (*rencontre*), *Le mystère* II 106 (*intersubjectivité*), 119, 120, 157, *La Dignité humaine*, Vitte 1955, 174 (*fraternité*), 191.

54. Βλ. *Essai* 76, ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὸ θαυμασμὸ ὡς μέσο ἀπόσπασης ἀπὸ τὸν αὐτοαποκλεισμό. Πρβλ. *Les Hommes* 154, 156 (ἀνάλυση τῆς συνεργατικότητος — μετὰ χριστιανικὴ κυρίως ἐπένδυση — καὶ τοῦ ὑπηρετεῖν σὲ συνάρτηση μετὰ τὴν ἀλήθεια καὶ προέκταση στὸ Θεό).

Στὸ πραγματικὸ ὁ ἄνθρωπος μετέχει κατὰ τὸ δυνατόν⁵⁵ μὲ τὴ γνώση τοῦ⁵⁶, δὲν τὸ κατέχει. Οἱ ἔννοιες τῆς μέθεξης καὶ τοῦ διαλόγου, σὲ συναλληλία μὲ θεμελιακὲς ιδέες, ὅπως ἡ πτώση, στὸν Πλάτωνα, ἡ ἐνσάρκωση — ὡς συνέιναι τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ζωῆς —, ἡ πρόσβαση στὸ Εἶναι μέσω τῶν ὄντων στὸν Μαρσέλ, εἶναι ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς ἄρμους τῆς θεωρίας τῆς μὴ ισόπεδης σχέσης ἀνθρώπου καὶ ἀλήθειας. Τὸν ἴδιο ἐννοιολογικὸ ρόλο κρατοῦν ἡ εἰκόνα τῆς σπηλιάς καὶ τοῦ ἀνθρώπου δεσμώτη στὸν Πλάτωνα, τῆς περιπλανητικῆς κατάστασης⁵⁷ τῆς ὑπαρξης καὶ τῆς αἰχμαλωσίας της στὸν Μαρσέλ — ὅσο κι ἂν, κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἴδιου⁵⁸, αὐτὴ ἡ τελευταία δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ πλατωνικὴ —, ὡς ἐξεικονιστικὴ τοῦ προστάδιου τῆς ἀπελευθέρωσης μὲ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας⁵⁹.

Ἡ γνώση, ὅπως καὶ ἡ δημιουργία⁶⁰, ἔχει μιὰ προηγητικὴ πραγματικότητα. Ὁ Πλάτων τὴν ἀποκαλεῖ τὸ πᾶσι φῶς παρέχον (*Πολιτεία* 540 a)⁶¹. Τὸ μυστήριον στὸ Μαρσέλ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ περιλάβουμε μὲ τὴ γνώση μας, γιατί δὲν εἶναι πρόβλημα⁶², ἀντικείμενο⁶³, θέαμα, κάτι δηλαδὴ ποὺ τὸ θέτει ἐνώπιόν του τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ περιέχον, ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴ συνείδηση: «Τὸ μυστήριον ἀφήνει ν' ἀναβλύσῃ ἓνα φῶς, πού, ἐνῶ δὲν εἶναι τὸ φῶς τῆς γνώσης, ὅμως, θάλεγα μεταφορικά, εὐνοεῖ τὸ γέννημα τῆς γνώσης, ὅπως τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐπιτρέπει τὸ μέγαλωμα ἐνὸς δέντρου ἢ τὸ ἀνθίσμα ἐνὸς λουλουδιοῦ»⁶⁴. Στὴ μεταπροβληματικὴ αὐτὴ ἀντίστοιχη εἶναι μέσα στὴν εἰδητικὴ τῆς πλατωνικῆς *Πολιτείας* (509 b) ἡ ἀναλογία ιδέας τοῦ Ἀγαθοῦ-νοητοῦ ἡλίου καὶ ἡλίου φυσικοῦ: γνώση καὶ Εἶναι ἀποτελοῦν συνάρτηση μὲ τὸ Ἀγαθὸ ὅπως μὲ τὸν ἥλιο ἡ γένεση, ἡ

55. Βλ. Πλάτων, *Φαῖδων* 107 b, *Πολιτεία* 500 d, *Φαῖδρος* 253 a, *Τίμαιος* 69, 90 b-c, *Νόμοι* 966 c. Πρβλ. Marcel, *L'homme problématique* 134.

56. «Ἡ γνώση ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα τρόπο μέθεξης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ὁποιαδήποτε ἐπιστημολογία δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει ὅτι θὰ λογοδοτήσει, ἐφόσον τὸν προϋποθέτει», Marcel, *Positions* 57 (267).

57. Βλ. *Le mystère* I 149.

58. Βλ. *Homo viator* 40-41.

59. Πρβλ. τὴ συνάρτηση: ἐλευθερία=εἶναι - μέσα - στὸ φῶς, σκλαβιά=σκιά, ἀβεβαιότητα, «La Nef» 72-73 (1946) 19.

60. Βλ. Πλάτων, *Τίμαιος* 28, 29, 37 a-c.

61. Πρβλ. τὸ ἐξαφθὲν φῶς ποὺ γεννιέται μέσα στὴν ψυχὴ καὶ ποὺ τρέφει τὸν ἑαυτὸ του μόνο του (*Ἐπιστ. Ζ'* 341 c-d)· πρβλ. Marcel, *Le mystère* I 62 (*avoir soudain accès ...*), ἐπίσης II 120.

62. Βλ. *Être et Avoir* I 147 ἐπ., 157, *Positions* 57-59 (267-269), *Essai* 106, *Le mystère* I 227 ἐπ. Πρβλ. Ἀννας Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *Ἐλευθερία καὶ αὐθυπέρβαση στὸν Gabriel Marcel*, «Παρνασσός» 16 (1974) 89.

63. Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἀντικειμένου (*objet-Gegenstand*) βλ. *Le mystère* I 55, 227.

64. *Essai* 90. Πρβλ. *Positions* 91 (301), *Le mystère* I 168.



«αὔξη» καὶ ἡ τροφή τῶν ὄντων. Αἰτία τῆς γνώσης εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο ποῦ μᾶς κάνει νὰ ὑπάρχωμε ὡς ὑποκείμενα τῆς γνώσης. «Ἡ μεταπροβληματική», λέγει καὶ ὁ Μαρσέλ, «εἶναι μετοχή ποῦ θεμελιώνει τὴν πραγματικότητα μου ὡς ὑποκειμένου»⁶⁵.

Πλάτων καὶ Μαρσέλ συναντιῶνται στὴν ιδέα ὅτι τὸ πραγματικὸ — ποῦ εἶναι ἀνεξάντλητο καὶ ἀπροσδιόριστο — δὲν γνωρίζεται, ἀνα-γνωρίζεται^{65α}. Αὐτὴ ἡ ἀνα-γνώριση εἶναι συνάμα αὐτοαναγνώριση· καὶ τοῦτο εἶναι κύριο μέλημα τόσο τῆς σωκρατικῆς, πλατωνικῆς ψυχῆς (Φαῖδρος 230) ὅσο καὶ τῆς ὑπαρξιακῆς⁶⁶ σκέψης τοῦ Μαρσέλ.

Ἡ πλατωνικὴ γνωσιοθεωρία, στὴ βάση της, ἀντιμάχεται τὸν ἀγνωστικισμό καὶ τὸν ἀντιλογικὸ σκεπτικισμό (Φαῖδων 90 b). Ἡ φιλοσοφικὴ φροντίδα τοῦ λόγου ἀνταγωνίζεται τὴν — γιὰ τὸν Πλάτωνα — μισόλογη, φιλόνηκη σοφιστικὴ (91 a-b), αὐτὴν ποῦ ὑποστηρίζει ὡς οὐκ ... ἔστιν ζητεῖν ἀνθρώπῳ οὔτε ὃ οἶδεν οὔτε ὃ μὴ οἶδε· οὔτε γὰρ ἂν ὃ γε οἶδεν ζητοῖ—οἶδεν γάρ, καὶ οὐδὲν δεῖ τῷ γε τοιούτῳ ζητήσεως — οὔτε ὃ μὴ οἶδεν· οὐδὲ γὰρ οἶδεν ὅτι ζητήσει (Μένων 80 e). Τὸ ἀντινομικὸ πρόβλημα ποῦ τίθεται ἐδῶ λύνεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀνάμνησης: γνώση εἶναι ἡ μ' ἀφορμὴ τὸ αἰσθητὸ ἀνάμνηση τῆς ἰδεατῆς πραγματικότητος (Φαῖδων 72 e, 91 e), ποῦ προϋπάρχει τῆς ψυχῆς, ὅπως τὸ ἰδεατὸ πρότυπο τοῦ Δημιουργοῦ προϋπάρχει τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος⁶⁷.

Τὴν πλατωνικὴ ἀπορητικὴ στάση υἱοθετεῖ κι ὁμοιότροπα ἐκφράζει ὁ Μαρσέλ: «Ἐχω βαλθῇ νὰ διαλογίζομαι πάνω σ' αὐτὸ ποῦ εἶναι ἡ ἀσταμάτητη ἐρευνητικὴ μου προσπάθεια ἐδῶ κι ἓνα τρίτο τοῦ αἵωνα. Μπορῶ ἐν-συνείδητα νὰ πῶ ὅτι γνωρίζω αὐτὸ ποῦ ψάχνω; Ἄν τὸ γνωρίζω μοῦ φαίνεται πῶς δὲν τὸ ἀναζητῶ πιά· ἂν δὲν τὸ γνωρίζω πῶς νὰ τὸ ζητήσω; Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ ἀντινομία ποῦ ὑφίσταται γιὰ ἓνα ὀρισμένο τύπο ἐρευνας. Τὸ θέμα βέβαια δὲν τίθεται, ἂν ψάχνω γιὰ ἓνα χαμένο ἀντικείμενο· γνωρίζω τὸ ἀναζητούμενο, μπορῶ νὰ δώσω τὰ χαρακτηριστικά του, καὶ θὰ ξέρω νὰ τὸ ἀναγνωρίσω»⁶⁸.

65. *Être et Avoir* I 142. Πρβλ. *Essai* 90, *Positions* 54-57 (264 ἐπ.), 90 (300), *Le mystère* II 181.

65α. Γιὰ τὴ συζήτηση σχετικὰ μὲ τὸν ὅρο *reconnaitre* στὸν Μαρσέλ βλ. *Le mystère* I 155, II 14· πρβλ. τοὺς πλατωνικοὺς ὅρους *θεωρεῖν-θεωροί*, *Νόμοι* 950 c, 951 a (βλ. καὶ Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *A la recherche* 162).

66. Πρβλ. J. Beaufret, *Introduction aux philosophies de l'existence*, Paris 1971, 9.

67. Μὲ τὴν ἀνάμνηση, ποῦ εἶναι στὸν Πλάτωνα ταυτόσημη μὲ τὶς ἐννοιες *μεταξύ*, *ποίησις-δημιουργία*, *γένεσις εἰς οὐσίαν*, ἡ ψυχὴ δημιουργεῖται, προσδιορίζεται καὶ καλλιεργεῖται καὶ δημιουργεῖ ἐπιστήμη, ἠθική, τέχνη. Πρβλ. I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Σχολαστικισμός καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ*, Ἀθῆναι 1930, 21.

68. *Présence* 132-133. πρβλ. *Le mystère* I 201-202.



Ὅπως ὁ Πλάτων, ἄμεσα ἐπιτίθεται ὁ Μαρσέλ στὸν ἀγνωστικισμό⁶⁹. Εἶδαμε ὅτι τὸ μυστήριον — τοῦ ὁποῖου τὴν ἔννοια ὁ ἴδιος εἰσάγει — δὲν εἶναι ὅ,τι στὸν ἀγνωστικισμό, κενὸ τῆς γνώσης, ἀλλὰ πληρότητα καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀτελεύτητη κι ἐπίμονη προσπάθεια τῆς κατὰ τὸ δυνατό προσπέλασής του ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ εἶναι μπορεῖ νὰ τεθῇ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς μετέχομε στὸ εἶναι. Τὸ εἶναι εἶναι ὁ σκοπὸς μας, ἀλλὰ συνάμα δὲν χωριζόμαστε ἀπὸ αὐτὸ τοπικὰ ἢ χρονικὰ.

Μὲ τὴ συγκεκριμένη ἐξ ἄλλου φιλοσοφία του ὁ Μαρσέλ ἐπιτίθεται στὸ μισόλογο φανατισμό, στοὺς κάθε λογῆς -ισμοὺς⁷⁰, στὶς ιδεολογίες-ψευδοθησκεῖες⁷¹, ποὺ στερῶνουν τὸ πνεῦμα σχηματοποιώντας το, ἀφαιρώντας του τὴν ἀναφορικότητα καὶ πλαστικότητα⁷², τὴν ἐλευθερία, ποὺ ἐκδηλώνει μὲ τὶς δυναμικὲς ὅχι ἀφηρημένες σχέσεις του : τὴ δημιουργία καὶ ἀναδημιουργία. Ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας κατέχει στὸν Μαρσέλ τὴ θέση ποὺ ἔχει στὸν Πλάτωνα ἡ ἀνάμνηση : στὴ δημιουργία ὑπάρχει μιὰ προηγητικὴ κατάσταση, σχέση· κάτι εἶναι παρὸν στὸ δημιουργό⁷³.

Ὁ Πλάτων διακρίνει τὸ φαινόμενο ἀπὸ τὸ ὄν, τὸ χρονικὸ ἀπὸ τὸ αἰεὶ κατὰ ταῦτὰ ἔχον (Φαῖδων 79 a). Ὁ Μαρσέλ ἀντιδιαστέλλει τὸ δοσμένο ἀπὸ τὸ ὑπάρχον. Τὸ εἶναι δὲν τὸ δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος· ἀνάγεται σ' αὐτὸ μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸ δοσμένο. Στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία τῆς γνώσης — συνάμα φιλοσοφία τοῦ ὄντος — ἡ ἀναγωγή, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι «ἐκπεπτωκώς», ἀποτελεῖ ὄντολογικὴ ἀναγκαιότητα : ὁ βαθμὸς τοῦ εἶναι τοῦ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὸ βαθμὸ τῆς προσέγγισής του στὸ ὄν, τὴν ἰδέα (Πολιτεία 521 c), τὸ ἕτερον τῆς ψυχῆς, μὲ τὸ ὁποῖο ὁμῶς εἶναι ἡ ψυχὴ συγγενῆς (Φαῖδων 79 d). Γιὰ τοῦτο καὶ ὅταν λέγεται ὅτι ἡ ψυχὴ ὁρέγεται (Πολιτεία, 439 b) τοῦ ὄντος, δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν κατοχὴ κάποιου ἀλλότριου, ἐξωτερικοῦ· ἡ ἰδέα δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ, εἶναι τὸ ὑπερβατικόν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μετέχει σ' αὐτὴν ἀπὸ τὴ φύση της⁷⁴.

69. Βλ. *Journal métaphysique* x-xi. Πρβλ. *Le mystère* I 228-230.

70. Βλ. *Essai* 94, *Le mystère* I Avant-propos καὶ 9.

71. Βλ. *Les hommes* 167· πρβλ. 168 (αὐτολατρεία).

72. Βλ. *Essai* 274-275: «Ὁ κομπορμισμὸς — διανοητικός, αἰσθητικός, πολιτικός — εἶναι ὑπακοὴ σ' ἓνα σύνθημα ποὺ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ ομάδα ποὺ αὐτοθεωρεῖται ὡς ἐνσαρκώνουσα ὅ,τι π ρ έ π ε ι νὰ σκεφθῇ κανεὶς, ὅ,τι π ρ έ π ε ι νὰ ἐκτιμήσῃ, σ' ἓνα ὀρισμένο τόπο, μιὰ ὀρισμένη στιγμή τῆς διάρκειας, δίχως ν' ἀναγνωρίζῃ τὸ δείχτη τῆς σχετικότητος, ποὺ ἐπενεργεῖ σὲ κάθε ἱστορικὴ κατάσταση τῆς γνώσης ἢ τῆς αἰσθητικῆς προτίμησης». Πρβλ. τὴν πλατωνικὴ ἀντίθεση στὸ πνεῦμα τῆς ἀγκύλωσης, *Πολιτικός* 294 a-b, *Τίμαιος* 22 b.

73. Βλ. *Présence* 134· πρβλ. *Le mystère* I 53: «Τὸ νὰ δημιουργῆς σημαίνει πάντα νὰ δημιουργῆς πιὸ πάνω ἀπὸ σένα τὸν ἴδιο».

74. Πρβλ. I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία* Α', 13.



Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ ὄντος στὸν Μαρσέλ δὲν εἶναι θεωρία ὑποστασιοποίησης ἐπιθυμητοῦ^{74α} ποὺ ἀνήκει στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον· τὸ ὄν εἶναι συζευγμένο μὲ τὸ εἶναι, ἡ σχέση τους εἶναι «γαμήλιο συμβόλαιο»⁷⁵. Ἡ ἀνάγκη τοῦ εἶναι δὲν εἶναι λειτουργικῆς ὕφης, εἶναι ἤδη μέθεξη στὸ εἶναι⁷⁶. Τέτοια ἀνάγκη δοκιμάζει τὸ ὄν πού, ἐνῶ εἶναι ἤδη κατὰ κάποιο τρόπο, δὲν περιορίζεται σ' αὐτὸ ποὺ εἶναι, στὸ ἔχειν, στὸ ἐφήμερο, ἀλλὰ τὸ ὑπερβαίνει⁷⁷. Τὸ εἶναι ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἡ σκέψη ἢ ἡ συνείδηση, γνωστικὸ ἢ ψυχολογικὸ δηλαδὴ γεγονός· ἡ σκέψη εἶναι μὲ τὴ μέθεξή της στὸ εἶναι.

Ἡ ἰδέα τῆς ἀναφορᾶς, τῆς ἀφοσίωσης σὲ κάτι ὄχι ἀλλότριο, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς προβληματικῆς, ἀλλ' ὄντολογικὰ συγγενικό, ἢ ὄντολογικὴ «ταπεινότητα» τῆς ὑπαρξης ἔχει στὴ σκέψη τοῦ Μαρσέλ ἀξονικὸ χαρακτήρα: «Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν πιστεύει σὲ κάτι, δὲν ὑπάρχει, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη ἄνθρωπος ποὺ δὲν εἶναι προσδεμένος σὲ κάτι ... Ὑπαρξη δίχως δεσμούς οὔτε νοεῖται οὔτε εἶναι δυνατὴ»⁷⁸. Ἡ ὑπαρξη, ἀναγνωρίζοντας τὴ θεμελιακὴ τῆς κατάσταση, ὡς πλάσματος, βεβαιώνεται ὅτι ἡ οὐσία τῆς εἶναι δῶρο κι ὄχι αὐτοθεσία⁷⁹. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν ὑπαρξη εἶναι ὅτι γίνεται καθὼς διατίθεται σὲ μιὰ ἀδιάκοπη δοσοληψία μὲ τὸ πραγματικὸ⁸⁰.

Ἡ διερεύνηση τῆς ἔννοιας τοῦ δεσμοῦ ἐπιτρέπει ἓνα ἀκόμη παραλληλισμὸ ἀνάμεσα στὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Μαρσέλ: Ὅσο ὁ Πλάτων δὲν θεωρεῖ δεσμούς, ἀλλὰ δεσμὸ τὴν ἐμπειρικὴ γνώση — ὅπως διδάσκει μὲ τὴν ἀλληγορία τοῦ σπηλαίου τῆς *Πολιτείας* — ἄλλο τόσο ὁ Μαρσέλ ἀπορρίπτει τοὺς καταναγκασμούς ποὺ ὑφίσταται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀπ' ὅ,τι σήμερα παρουσιάζεται ξεκομμένο ἀπὸ τὸ ζευγάρι τῶν γνήσιων κηδεμόνων του, (τῆς θεωρητικῆς γνώσης καὶ τῆς ἠθικῆς), ὅπως εἶναι ἡ μορφή τῆς ἐξουσίας, ἡ τεχνικὴ κ.ἄ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ἐμπειρισμό, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ συγκεκριμένου⁸¹· ἡ φιλοσοφία αὐτὴ

74α. Βλ. *Le mystère* II 39-40. Γιὰ τὴν ἀντίστοιχη θέση στὸν Πλάτωνα βλ. Κελεσίδου-Γαλανός, *A la recherche* 156.

75. Βλ. *Être et Avoir* I 49, *Le mystère* II 178.

76. Βλ. *Présence* 136, *Le mystère* II 62.

77. Πρβλ. *Journal métaphysique* 202: *L' être, c'est l'attente comblée* (ἀντίθεση τοῦ πλήρους καὶ τοῦ κενοῦ). Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ὑπέρβασης βλ. *Le mystère* I 48 ἐπ.

78. *Les hommes* 51· πρβλ. 54, *Le mystère* II 14 (*nexus inter-subjectif/milieu intelligible*) καὶ τὸν ὅρο *religion*: ἡ θρησκεία εἶναι ἐτυμολογικὰ ἀναγνώριση ἑνὸς πρωταρχικοῦ δεσμοῦ μὲ τὸ Θεό. Βλ. καὶ *Le mystère* I 39 (*fraternité-Être transcendant*), ἐπίσης *Journal métaphysique* 64 (ἀγάπη καὶ ἐλευθερία).

79. Πρβλ. *Le mystère* II 34, 123 καὶ 174. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση, ὅπως καὶ στὸν Πλάτωνα (*Φαίδων* 62 c-e) ἀπορρίπτεται καὶ ὡς λύση ἡ αὐτοκτονία. Πρβλ. *Essai* 136 (*être soumis*) καὶ *Les hommes* 58.

80. Βλ. *Homo viator* 201.

81. Βλ. *Essai* 96. Πρβλ. *Homo viator* 78 (οἱ δέσμοι τοῦ «ἔχειν» καὶ ἡ ἀγωνία).

εἶναι ἐξεταστική, διεισδυτική, ἐπεκτατική, δὲν περιορίζεται σ' αὐτὸ ποὺ θέτει ἔτοιμο ἢ ἐξωτερικὴ πείρα.

Στὴν ἴδια περιοχὴ ἀνήκει ἡ ἄποψη γιὰ τὸ τί δὲν εἶναι ἐλευθερία: ἀναφορικότητα τῆς ὕπαρξης καὶ ἐλευθερία ἀποτελοῦν συνάρτηση ὄντολογικῆ. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο εἴτε γιὰ τὸ καθαυτὸ ὑπαρξιακό: *Ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι εἰ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ιδιώτη καὶ πόλει* (Πλάτων *Πολιτεία* 564 a). Ἡ ἀναγνώριση ἐξ ἄλλου τῆς προσωπικῆς μοίρας, ἡ αὐτοσυνείδηση εἶναι ἐλευθερία: στὸν Πλάτωνα ἡ αὐτοσυνείδηση αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα παιδείας, συμμόρφωσης μὲ τὶς ιδέες⁸². Στὸν Μαρσέλ ἡ συμμόρφωση μὲ τὴν αὐτοσυνείδηση καὶ τὴν ἠθικὴ συνείδηση εἶναι πράξη ἐλευθερίας⁸³. Ἡ ἐλευθερία ἀντιμάχεται τὴν ἴδια τὴν ἐπιθυμία^{83α}· ἀκόμη καὶ ὡς κυριαρχία στὴ φύση δὲν εἶναι ἀσυνόδευτη ἀπὸ τὴν κυριαρχία πάνω στοὺς προσωπικοὺς φόβους καὶ στὶς ἐπιθυμίες. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἐλευθερία εἶναι ἡ ἐπιβολὴ στὸ «ἀκυβέρνητο τῆς ἀνθρώπινης φύσης»⁸⁴, ὅπως δείχνει καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ πλατωνικοῦ ἡνιόχου, ποὺ ὑπερνικᾷ τὸ ἀτίθασο ἐπιθυμητικὸ τῆς ψυχῆς (*Φαῖδρος* 254 c). Βαθαίνοντας στὰ σύγχρονα προβλήματα — εἰδικὰ στὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς διακυβέρνησης — ὁ Μαρσέλ διαπιστώνει τὴν ὄντολογικὴ σύνδεση τῶν ἐννοιῶν ἐλευθερίας — ἀξιῶν, ἀναγκαία συνέπεια τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῶν ἀξιῶν⁸⁵.

Ὁ Μαρσέλ ταυτίζει τὴ φιλοσοφία τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ Εἶναι καὶ τῆς ὑπέρβασης^{85α}. Στὴ σαρτρικὴ ἄρνηση τοῦ Πλατωνισμοῦ, στὴν ἀπόρριψη δηλαδὴ τῆς ιδέας τῆς προήγησης τῆς οὐσίας σὲ σχέση μὲ τὴν ὕπαρξη, ὁ Μαρσέλ ἀντιτάσσει τὸ αἶτημα τῆς προσωπικῆς συμβολῆς στὴν ἀναγνώριση τοῦ Εἶναι⁸⁶, τὸ χρέος τῆς ἀναγωγῆς σὲ κάτι ἀνώτερο. Αὐτὸ τὸ χρέος εἶναι καὶ ὁ ὄντολογικὸς δυναμισμὸς τῆς ὕπαρξης, θετικὴ ἀναγκαιότητα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἐνσαρκωμένο ὄν⁸⁷: ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι κατηγορήμα, καταστατικὸ, δομικὸ γνῶρισμα τῆς ὕπαρξης ἀπὸ τὴ γέννησή της, οὔτε ἀποτέλεσμα μόνωσης, ἀλλὰ τρόπος ὑπαρξιακός, ἄνοιγμα στὸν κόσμο καὶ στοὺς ἄλλους, μετοχὴ στὸ Εἶναι καὶ στὰ ὄντα⁸⁸. Αὐτὴ ἡ ἐλευθε-

82. Πρβλ. *Πρωταγόρας* 312 b: *Οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ... ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ, ὡς τὸν ιδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει.*

83. Βλ. *Le mystère* II 114-115, 118, *Les hommes* 19.

83α. Βλ. *Le mystère* II 112.

84. *Les hommes* 75.

85. Βλ. ὁ.π. 53.

85α. Βλ. *Le mystère* II 130.

86. Βλ. *Le mystère* II 115, *Essai* 88.

87. Βλ. *Journal* 261 καὶ *Essai* (L'être incarné) 21 ἐπ.

88. Πρβλ. *Essai* 220-221 (La fidélité créatrice), *Le mystère* II 54, 55.



ρία — πού δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴ σαρκτική αὐθαιρεσία —, ἡ ἀγωνική εἶναι εὐγενής⁸⁹ καὶ γόνιμη.

Σ' αὐτὴν τὴ διαλεκτικὴ τῆς μέθεξης⁹⁰ στὸ πραγματικὸ ὁ Πλάτων θέλει πρωταγωνιστὴ τὸν φιλόσοφον-φιλομαθῆ (*Πολιτεία* 376 c, 475 c, 504 d), πού μὲ καλὴ καὶ θεία ... ὁρμὴ ὁρμᾷ ἐπὶ τοὺς λόγους (*Παρμενίδης* 135 d)⁹¹. Ὁ πρωταγωνιστὴς αὐτὸς δὲν εἶναι μόνο διαλεκτικὸς-ἐρωτικὸς κυνηγὸς τῆς ἀντικειμενικῆς γνώσης ἀλλὰ καὶ θρησκευόμενὴ ψυχὴ⁹² (*Θεαίτητος* 176 c)· ἡ μέθεξη — τὴν ὁποία ἐπιδιώκει μ' ὅλη του τὴν ψυχὴ — εἶναι πολυεδρική: λογική, ἠθική, αἰσθητική καὶ θρησκευτική. Στὸν Μαρσέλ — ὅπου ἡ μέθεξη στὸ εἶναι γίνεται μ' ὅλους τοὺς τρόπους τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν αἴσθησιν ὡς τὴν ἀγάπην⁹³ κι ὅπου ἡ ὑπαρξὴ ἐξισώνεται μὲ τὴν πίστη⁹⁴ — τὸ γνωστικὸ ὑποκείμενο ὑπερβαίνεται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο τῆς πίστεως⁹⁵.

89. Πρβλ. γενικὰ I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος*, Θεσ/νίκη 1935, 14.

90. Στὸν Μαρσέλ ἀπαντᾷ ἡ ἐκφραση φιλοσοφία τῆς μέθεξης (*Essai* 50). Τὸν ὅρο μέθεξη (*participation*) χρησιμοποιοεῖ ὁ Μαρσέλ ὄχι μὲ τὴν ἐννοια τῆς σχέσης τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἰδέα, ἀλλὰ τοῦ προσωπικοῦ ἀνοίγματος στὸ εἶναι καὶ τῆς δυνατότητας συνεργατικῆς πρόσβασης σὲ μιὰ κοινὴ πραγματικότητα. Θέτοντας τὴν προτεραιότητα τοῦ ὑπαρξιακοῦ-συγκεκριμένου ἀπέναντι στὸ ἰδεατὸ-ἀφηρημένο καταφεύγει στὸν ὅρο μέθεξη προκειμένου ν' ἀποσαφηνίσῃ τὴν ἐκφραση εἶναι-στὸν κόσμον (*être - au monde*), *Essai* 37). Βλ. ἐπίσης *Essai* 39 καὶ 40. Πράξη ἀμεσης μέθεξης, πιστοποίηση τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ τὸ αἰσθάνεσθαι. Ἡ μέθεξη ἐδῶ γίνεται ἀπὸ ἓνα ὑποκείμενο σ' ἓνα περιβάλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κανένα πραγματικὸ ὄριο δὲν τὸ χωρίζει (βλ. *Journal métaphysique* 322· πρβλ. *Le mystère* I 119 ἐπ. Πρβλ. II 47).

91. Πρβλ. *Φαῖδρος* 253 d: τιμῆς ἐραστῆς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς καὶ ἀληθινῆς δόξης ἐταῖρος ... κελεύσματι μόνον καὶ λόγῳ ἠνιοχεῖται.

92. Πρβλ. Κελεσίδου-Γαλανός, *A la recherche* 196-199.

93. Στὸν Πλάτωνα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὸ συναίσθημα δὲν εἶναι ἀνταγωνιστικὸς πόλος ἀλλὰ συνεργὸς τῆς νόησης στὴν τάση τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐνότητα (βλ. *Φαῖδων* 82 b, *Πολιτεία* 490 a-b, *Συμπόσιον* 211 d). Στὸν Μαρσέλ ἡ ἀγάπη εἶναι ἐνέργεια τοῦ πνεύματος ὄντολογικὰ δημιουργική, ὅπως ὁ θαυμασμός: «Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἀξία, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀξία δίχως ἀγάπην» (*Les hommes* 140-141). Δίχως τὴν ἀγάπην ἡ ἐνάντια στὴν ἀγάπην δὲν εἶναι ἐφικτὲς γνώση κι ἀρετὴ (δ.π. 58). «Τὸ καθολικὸ εἶναι τὸ πνεῦμα· καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι ἀγάπη· στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπως σὲ τόσα ἄλλα, δὲν ἔχομε παρὰ νὰ γυρίσωμε στὸν Πλάτωνα» (12)· πρβλ. *Positions* 88 (298). Ὁ Μαρσέλ δὲν παραλείπει νὰ δείξῃ τὴ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία πού θέτει σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστροφὴ στὸν Πλάτωνα: ἡ ἐπιστροφὴ δὲν ἀφορᾷ στὸ γράμμα τῆς Φιλοσοφίας, πού μὲ τὴν ἐξωτερικὴ του ὄψη ἔφτασε ὡς ἐμᾶς, ἀλλὰ στὸ διαχρονικὸ, εἰδολογικὸ τοῦ μήνυμα: «Ἀνάμεσα στὸ νοῦ καὶ τὴν ἀγάπην δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ διάστασις· ἀρκεῖ γιὰ τοῦτο τὰ δυὸ αὐτὰ νὰ εἶναι αὐθεντικά, ὄχι ἐκφυλισμένα, ὅπως ἡ ἐγκεφαλικὴ πνευματικὴ ἢ ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία». Πρβλ. Parain-Vial, *Marcel* 36.

94. Βλ. *Essai* 256, 258, 315. Πρβλ. *Le mystère* II 63.

95. Βλ. *Le mystère* II 178-179. Ὁ ἴδιος ὁ Μαρσέλ, ἀναλύοντας τὴ γνώμην, τονίζει ὅτι ὁ στοχασμός του στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκολουθεῖ τὸν πλατωνικόν, τὴν «πλατωνικὴ ἀξεπέραστη ἀνάλυσιν» (*Essai* 184), δηλώνει ὅμως ὅτι ἡ διαφορὰ τοῦ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἀφορᾷ

Ὁ πλατωνικὸς «φιλομαθὴς» ὑποφέρει (*Πολιτεία* 490 b) ὅσο βρίσκεται μέσα στὴν πολλότητα ποὺ ὑπάρχει μόνο φαινομενικά, ὅσο εἶναι δεμένος μὲ τὰ σκοινιά τῆς αἰσθητικότητας, ὅσο δὲν ἔχει ἐπιτύχει τὴν λύσιν καὶ μεταστροφὴν (532 b) ἀπὸ τὶς σκιὲς στὸ φῶς τοῦ Ἀγαθοῦ, τὴν ἐπαναγωγὴν τοῦ βελτίστου ἐν ψυχῇ πρὸς τὴν τοῦ ἀρίστου ἐν τοῖς οὐσι θεάν (532 c). Στὸν Μαρσέλ, γιὰ τὸν χριστιανικὰ θρησκευόμενο ἄνθρωπο, τὸν ὁδοιπόρο ἀναζητητὴ τοῦ Ἀπόλυτου, ἡ ἀγωνία-ἀνησυχία εἶναι σωτηριακὸς δρόμος: αὐτὴ «ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀνυπομονησία τῆς ψυχῆς ποὺ πιστεύει καὶ ἡ ὁποία, γιατί ζεῖ ἀκόμη στὴ σκοτεινιά, ὑποφέρει ἀπὸ τὴ στέρξη τῆς θέας»⁹⁶. Εἴτε λοιπὸν ἀφετηρία εἶναι ἡ γνώση-διάγνωση τῆς ἀνεπάρκειας τῆς αἰσθητῆς πολλότητας καὶ τῆς ἀπομακρυσμένης ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ψυχῆς, εἴτε ἡ γνώση τῆς ἀδυναμίας τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης⁹⁷ καὶ τῆς ἀδιάκοπης διακινδύνευσής της, ὁ ἄνθρωπος λογίζεται ὡς φορὰ κι ἀναφορὰ ἀπὸ ἓνα ἐπίπεδο σὲ ἄλλο ἀνώτερο⁹⁸. ὁ ἄνθρωπος εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνυσματικὸ μέγεθος. Ἡ πλατωνικὴ ἀνθρωπολογία προτείνει μιὰ εἰδητικὴ θεραπευτικὴ: Εἶναι ἔτσι μεθοδολογία θεραπείας τῆς ἄγνοιας μὲ τὴ διαλεκτικὴ ἀπορία (*Θεαίτητος*) καὶ τὴν ἀσκήση τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, τὴν ἀγωγή τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ παρέπεσθαί τε καὶ συσκοπεῖν τὸν λόγον (*Φαίδων* 89 a). Τὴ θέση ἀκριβῶς τῆς ὁρμῆς τῆς πνευματικῆς περιέργειας τοῦ Πλατωνισμοῦ παίρνει στὸν Μαρσέλ ἡ ἀνησυχία (*inquiétude*), πάθημα τῆς ψυχῆς ἀσίγαστο, ὄντογενετικὸ, δυναμογόνο: μ' αὐτὴν δὲν γίνεται ὅπως μὲ τὴ μορφὴ ἐκείνη τῆς ἀγωνίας, ὅπου, βεβαιώνοντας τὴν προτεραιότητα τοῦ μηδενός, φυλακίζεται τελικὰ ἡ ὑπαρξὴ στὴν ἀπελπισία· ἡ προτεραιότητα τοῦ ὄντος καὶ ἡ βεβαιότητα ὅτι ἔχει δοθῇ στὴν ὑπαρξὴ ἡ δυνατότητα τῆς «μέθεξης στὸ καλύτερο»⁹⁹ συντάσσουν τὸν Μαρσέλ στὴ γραμμὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ τὸν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν ὑπαρξιακὴ μηδενιστικὴ φιλοσοφία¹⁰⁰. Ἀπὸ τὴν ἄλλη

στὸν προσανατολισμό, γνωσιολογικὸ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἑλλήνα φιλόσοφου, θρησκευτικὸ στὴ δική του: τὴ γνώμη ἐξετάζει ὁ Πλάτων σὲ σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη, ὁ Μαρσέλ σὲ σχέση μὲ τὴν πίστι. Πρβλ. *Le mystère* II 70, 71-73, 79 (Γιὰ τὴν ἀρμονία — ὅχι ὡς ἐγγελιανὴ σύνθεσις, ἀλλ' ὡς *modus vivendi* ἀνάμεσα στὸ γνωστικὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ὑποκείμενο τῆς πίστεως, βλ. ὁ.π. 129).

96. *L'homme problématique* 119. Πρβλ. *Les hommes* 171: «Εἶναι στὴν οὐσία μου ὡς πλάσματος δεσμῶτος τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ κόσμου τῆς συνήθειας ...». Πρβλ. τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἐρευνητικὸ χαρακτήρα τῆς ἴδιας τῆς σκέψης τοῦ Μαρσέλ, *Le mystère* I 15.

97. Βλ. π.χ. *La dominante* 175.

98. Πρβλ. Marcel, *Essai* 331-333, ὅπου ἀναλύεται ἡ σχετικὴ ἄποψις τοῦ Γιάσπερς, καὶ *Le mystère* I 54.

99. *L'Homme problématique* 47.

100. Βλ. καὶ *Le mystère* II 178. Ἡ σημαντικὴ θέση τῆς σωκρατικῆς-πλατωνικῆς ἐπίδρασης στὴ σκέψη τοῦ Μαρσέλ, παράλληλα μὲ τὴν ἀσφαλιστικὴ δύναμις τῆς πίστεως εἶναι νομίζω ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο σ' αὐτὸν «ἡ θρησκευτικὴ λύσις παρεμβαίνει κατὰ τρό-



μεριά ἅπαντᾶ καὶ στὸν Μαρσέλ — πάλι ὄχι ὡς ψυχολογικὸ γεγονός, ἀλλ' ὡς ὄντολογικὸ μέγεθος — ὁ θαυμασμός : «Ἡ ὑπαρξὴ εἶναι ἀδιαχώριστη ἀπὸ τὴν ἐκπληξή»¹⁰¹. Ὑπαρξὴ δίχως μεταφυσικὴ σκέψη δὲν εἶναι αὐθεντικὴ : αὐτὸ σημαίνει ὅτι «ἐγκαθιδρυμένη στὸ καθημερινό»¹⁰², δίχως ἀναφορά, αὐτοέγκλειστη, κοχλιωμένη ἢ ὑπαρξὴ βρίσκεται στὴν κατάστασι τοῦ ὕπνου. Ὁ Πλάτων ἀναφέρεται στὴν κατάστασι τῆς συνήθειας καὶ τοῦ περιορισμοῦ στὴ σκιά τῶν ἀπαίδευτων ἀνθρώπων (πρβλ. *Πολιτεία* 514 a ἐπ.). Στὴ συγκεκριμένη φιλοσοφία τοῦ Μαρσέλ ὁ θαυμασμός συναρτᾶται καὶ μὲ τὴν ιδέα τῆς διαθεσιμότητος : εἶναι ἐνεργητικὴ ἔκφρασι τῆς ψυχῆς, «εἰσροή» ποὺ συμβαίνει «σ' ἐκεῖνο τὸ ὄν, τὸ ὁποῖο δὲν ἀποτελεῖ σύστημα κλειστὸ μὲ τὸν ἑαυτό του», ἀλλ' εἶναι ἀνοιχτὸ σ' ὅ,τι καινούργιο¹⁰³. Ἀρνήσι καὶ ἀνικανότητα γιὰ θαυμασμό, αὐτοεγκλεισμός-ἐγωκεντρισμός σημαίνουν ἀδράνεια ἐσωτερικὴ, ἀτροφία ψυχικὴ. «Ὁ θαυμασμός εἶναι κιόλας δημιουργία, γιὰτὶ εἶναι ἐνεργητικὴ πρόσληψις. Ἡ πείρα δείχνει ὅτι τὰ ἀνίκανα γιὰ θαυμασμό ὄντα εἶναι κατὰ βάθος πάντα στεῖρα ἢ ὄντα ἐξαντλημένα, στὰ ὁποῖα οἱ πηγές τῆς ζωῆς ἔχουν στερέψει ἢ φράξει»¹⁰⁴.

Ἀπορία-ἀνησυχία, γνώσι-πίστις εἶναι ἀντίστοιχα δρόμοι ἀναζήτησι καὶ τρόποι ἐπίτευξι τῆς γαλήνης τῆς ψυχῆς. Γιὰ τὴν ψυχὴ ζητᾶ ὁ Πλάτων (*περὶ ψυχῆς θεραπείαν*, *Λάχης* 185 d-e) τὸν κατάλληλο σύμβουλο καὶ τὸ κατάλληλο μάθημα. Γι' αὐτὴν εἶναι ὁ καλὸς κίνδυνος (*Φαίδων* 114 d) τοῦ πλατωνικοῦ θηρευτῆ τῆς ἀλήθειας· γι' αὐτὴν λέγεται ὅτι, ἀφοῦ ἔχει ἀπὸ τὴ φύσι τῆς τὸ προνόμιον νὰ ἄρχῃ, ἂν εἶναι φρόνιμη (94 b), εἶναι ἡ ἐλπίς μεγάλη νὰ σωθῇ μὲ τὴν ὀρθὴν φιλοσοφίαν (82 b). Ὁ ἄνθρωπος ὁ πλατωνικὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς του (*Ἀλκιβιάδης* 129 e - 130, 131 e, *Πολιτεία* 431 d, 589 a-b)¹⁰⁵. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀκριβῶς λόγος ποὺ ἡ «δύναμις» του,

πο λιγώτερο ἀγωνιακὸ, λιγώτερο προετοιμασμένη ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν» (Ζ. Βάλ, *Εἰσαγωγή στὶς φιλοσοφίες τοῦ ὑπαρξισμοῦ*, μετάφρ. Χρ. Μαλεβίτση, Ἀθήνα 1970, 155) κι ὄχι τὸ γεγονός, στὸ ὁποῖο στέκεται ὁ Ζ. Βάλ — μόλο ποὺ συχνὰ τὸ ἀναγνωρίζει ὁ ἴδιος ὁ Μαρσέλ — ὅτι δηλαδὴ ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμός του συγκροτήθηκε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ σκέψι τοῦ Κίρκεγκωρ (βλ. Marcel, *La dominante* 172 καὶ τὴν ἀνακοίνωσι τοῦ ἴδιου γιὰ τὸν Κίρκεγκωρ, *Kierkegaard vivant*, Paris (Colloque Unesco) 1966).

101. *Essai* 100· πρβλ. *Positions* 51 [261] καὶ τὴ σχέση φαντασίας-δημιουργίας-ἐνδιαφέροντος καὶ ζωῆς (ἀντὶ *indifférence* / *taedium* / *tediousness*), *Le mystère* I 177 καὶ 178 (*disponibilité*). Βλ. καὶ II 34.

102. *Essai* 101.

103. Βλ. ὁ.π. 76-78.

104. *Le mystère* I 151.

105. Πρβλ. Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Φιλοσοφικὰ καὶ Χριστιανικὰ Μελετήματα*, Ἀθήναι 1973², 92 : (Στὸν Πλάτωνα, ὅπως ἄλλωστε στοὺς ἄλλους μεγάλους Ἑλληνες φιλοσόφους μὲ τὴν ἴδια μεταφυσικὴ συνείδησι), ὁ λόγος δὲν ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ὑπαρξιν· ἡ φιλοσοφία εἶναι ἐδῶ ἀγωγή τῆς ψυχῆς, ἐτοιμασία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀθανασία.

ἡ λειτουργικότητά του τυγχάνει ψυχαγωγία οὐσα (Φαῖδρος 271 b). Ὡς μέθοδος διάκρισης τῆς οὐσίας ἀπὸ τὸ φαινόμενο ἡ φιλοσοφία εἶναι μέσο καθάρσεως καὶ ἀποκατάστασης τῆς ψυχῆς: *ψυχῆς περιαγωγή... εἰς ἀληθινὴν τοῦ ὄντος ἐπάνοδον* (Πολιτεία 521 c)¹⁰⁶. Στὴ φιλοσοφία πρέπει νὰ καταφύγῃ ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ βέβαιον καὶ πιστὸν καὶ ὑγιὲς (Ἐπιστολὴ Α' 358 c).

Στὸν Μαρσέλ ὅ,τι κινδυνεύει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὑπάρχει κανεὶς εἶναι μιὰ πραγματικότητα ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ὑπερβατικὴ οὔτε ἐμπειρικὴ, ἀλλ' ἀντικείμενο πίστεως: ἡ συγκεκριμένη, ἀτομικὴ ψυχὴ¹⁰⁷. «Ἡ ἀποφασιστικὴ μεταφυσικὴ ἐπιλογὴ τοποθετεῖται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀθανασίας»^{107a}. Ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς τοῦ Μαρσέλ δὲν ἀποτελεῖ κοσμοθεωρία, ἀλλὰ μέθοδο ἀγωγῆς τῆς ψυχῆς στὴν ὑπέρβαση^{107b}, «ὁμόζυγη προσπάθεια τῶν φαινομενικῶν διαφορετικῶν πνευματικῶν δυνάμεων ν' ἀλλάξουν πρῶτα τὴν κατεύθυνση τοῦ ἐσωτερικοῦ βλέμματος καὶ νὰ τὸ προσαρμόσουν κατόπιν σὲ νέα πεδία ἐμπειριῶν ἢ στοχασμῶν, ὅπου θάναι δυνατό νὰ συλλέξῃ κάποτε κανεὶς τὰ στοιχεῖα ... μιᾶς σοφίας»¹⁰⁸.

Ἡ ἐννοια τῆς ζωῆς στὸ Μαρσέλ εἶναι σύδετη μὲ δύο εἶδη τροπισμοῦ: Τὸν ἠθικὸ καὶ τὸ θρησκευτικόν. Ἡ ζωὴ, ὡς ἀπλὸ «ἔχειν», δίχως λόγους, ξοδεύεται σὰν πράγμα· ἔτσι ὁμως πέφτει κάτω ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο. Ἀντίθετα ὅταν δίνεται ὁλόκληρη γιὰ κάτι, τότε τὸ δόσιμο γίνεται μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἀνάληψης, ἡ ἀκμὴ¹⁰⁹ τῆς ζωῆς συμπίπτει μὲ τὸ αἶσθημα τῆς τέλει αὐτοπραγμάτωσης· τὸ δόσιμο δὲν εἶναι ἀφανισμὸς παρὰ μόνο γιὰ τὸ πεδίο τοῦ ἔχειν, ἐνῶ γιὰ τὸ πεδίο τοῦ εἶναι εἶναι ἀνταπόκριση στὴν κλήση του. Ὁ θάνατος εἶναι ζωὴ, ὅπως ὁ πλατωνικὸς φιλοσοφικὸς θάνατος, ὅπου πάλι οἱ βιολογικὲς κατηγορίες ὑπερβαίνονται. Ἡ κοσμικὴ ὑπαρξὴ τῆς ψυχῆς εἶναι λοιπὸν ἀφορμὴ γιὰ ἀπόδειξη δημιουργικῆς πιστότητας, ὑπέρβασης¹¹⁰.

106. Πρβλ. 533 d: *τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον ἡρέμα ἔλκει καὶ ἀνὰ γρηῃ ἄνω*, 540 a-b: *ἀναγκαστέον ἀνακλίναντας τὴν τῆς ψυχῆς αὐγὴν εἰς αὐτὸ ἀποβλέψαι τὸ πᾶσι φῶς παρέχον, καὶ ἰδόντας τὸ ἀγαθὸν αὐτό, παραδείγματι χρωμένους ἐκείνῳ καὶ πόλιν καὶ ἰδιώτας καὶ ἑαυτοὺς κοσμεῖν* 521 c: *ἀνάγειν εἰς φῶς*.

107. Βλ. *Être et Avoir* I 112, Πρβλ. *Journal métaphysique* 121 ἐπ. καὶ *Le mystère* II 181. Πρόσφορη στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ I. N. Θεοδωρακόπουλου γιὰ τὴν ψυχὴ, βλ. *Φιλοσοφικά* 75-76, 92.

107a. *Le mystère* II 152.

107b. Βλ. ὁ.π., 187 (ὅπου καὶ ἀναφορὰ στὸν Πλάτωνα).

108. *Journal métaphysique* XI. Πρβλ. *Le mystère* I 65 «Ξαναπαίρνοντας μιὰ παλαιὰ ἐλληνικὴ εἰκόνα θὰ λέγαμε ὅτι τὸ μάτι γίνεται φῶς γιὰ νὰ κατευθυνθῇ ἐκεῖ ποὺ θ' ἀνταμῶσῃ τὸ φῶς· κι ὅχι μόνο τὸ μάτι· ἡ νόηση γίνεται συνάμα καθαρὴ φλογερὴ ἐπιθυμία καὶ καθάρια διάθεση δεκτικότητας ...».

109. *Akme*, *Le mystère* I 182.

110. Βλ. *Homo viator* 7, 202. Πρβλ. *Le mystère* II 151 ἐπ.

Ὁ Μαρσέλ κάνει λόγο για ἓνα ταξίδι¹¹¹. Ἐδῶ ὁ ὅρος προσφέρεται, γιατί συνθέτει τίς κατηγορίες τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου καί τῆς κίνησης-προσπάθειας¹¹².

Ὁ προσανατολισμός αὐτός τῆς ζωῆς τῆς ὑπαρξῆς φέρνει τὸ φιλόσοφο ἀντιμέτωπο μὲ τοὺς φιλοσόφους τῆς γῆς, ὅπως ὁ ὕλισμός τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος ἐγινε στὸν Ἑλληνα ἐρέθισμα τοῦ καλοῦ κινδύνου, τῆς μελέτης τῆς τύχης τῆς ψυχῆς. Ὁ Μαρσέλ ἀναρωτιέται, ἂν ὑπάρχει ἄμεση σχέση ἀνάμεσα στὴν ἄρνηση μεταφυσικῆς πίστεως καί στὶς ταραχὲς τοῦ καιροῦ μας: «Ἴσως μιὰ σταθερὴ τάξη ἐδῶ κάτω νάχη προϋπόθεση τὴν κοφτερὴ συνείδηση τῆς περιπλανητικῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τὴν ἀδιάκοπη ὑπενθύμιση ὅτι ὀρίστηκε στὸν ἄνθρωπο νὰ χαράξη ἓνα προσωρινὸ δρόμο ἀνάμεσα στοὺς κινούμενους ὄγκους ἐνὸς γκρεμισμένου σύμπαντος ... πρὸς ἓνα κόσμο πιὸ σταθερὰ ἰδρυμένο μέσα στὸ Ὄν καί τοῦ ὁποίου δὲν τοῦ εἶναι δυνατὸ παρὰ νὰ ἀντιλαμβάνεται ἐδῶ κάτω τίς μεταβαλλόμενες κι ἀβέβαιες ἀντανακλάσεις ... Δὲν θὰ ἀμφισβητοῦσε κανεὶς ὅτι ἡ βεβαίωση ἐνὸς ἄλλου κόσμου συνεπάγεται κίνδυνο, τὸν καλὸν κίνδυνο, γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει λόγο ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος· τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι, μήπως ἡ ἄρνηση νὰ διατρέξη κανεὶς τὸν κίνδυνο αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ πάρῃς ἓνα δρόμο, ποὺ φέρνει, ἀργὰ ἢ γρήγορα, στὴν καταστροφή»¹¹³. Τὸ θεμελιώδες πρόβλημα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀνακάλυψη μιᾶς φρόνησης, ποὺ στὴν ὕψιστη μορφή της γίνεται δημιουργικὴ, γίνεται ἐλπίζουσα πίστη στὴν ἀθανασία¹¹⁴.

Τόσο στὴν πλατωνικὴ θεωρία τῆς ψυχαγωγίας —ὑπερανάβασης τῆς ψυχῆς στὴ μεταφυσικὴ πραγματικότητα μὲ μέσο τὴ νοητικὴ γνώση—, ὅσο καί στὴ μαρσελιανή, ὅπου μέσο εἶναι ἡ πίστη, τὸ πνεῦμα ἐνδυναμώνεται ἀντλώντας ἀπὸ μιὰ κοινὴ δεξαμενὴ: τὴ δεξαμενὴ τῆς ἐλπίδας. Στὴν ἐλπίδα καταφεύγει ὁ Πλάτων κάθε φορὰ ποὺ ὁ νοητικὸς του μόχθος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τὸ ὄντολογικὸ μυστήριον¹¹⁵. Ὁ Μαρσέλ δέχεται ὅτι «δὲν εἶναι δυνατό ἡ ἔρευνα τῆς φύσης αὐτοῦ ποὺ εἶναι μεταφυσικὰ πρῶτον»¹¹⁶, ἀναφέρεται ρητὰ στὸ μυστήριον¹¹⁷ τοῦ ὄντος καί διδάσκει ὅτι στὸ χῶρο τῆς μετα-

111. Πρβλ. *Le mystère* I 179.

112. Βλ. ὁ.π., 10: «Ἡ ψυχὴ εἶναι μιὰ ταξιδιώτισσα ... γι' αὐτὴν εἶναι βαθύτατα ἀληθινὸ νὰ λεχτῇ πὼς τὸ νὰ εἶναι σημαίνει νὰ εἶναι καθ' ὁδόν».

113. *Homo viator* 202.

114. Βλ. ὁ.π. 11 καὶ *Sagesse et piété dans le monde actuel*.

115. Βλ. *Φαίδων* 67 c-68 b, 114 c, *Πολιτεία* 517 b, *Νόμοι* 898 d-e. Πρβλ. Κελεσίδου-Γαλανός, *A la recherche* 163-165 (*L'appel à l'espoir*). Βλ. ἐπίσης καί τὰ σχετικὰ μὲ τὴν καταφυγὴ στὴν ἐπικλήση: Πλάτων, *Φαῖδρος* 279 b-c, *Πολιτεία* 432 c, *Φίληβος* 25 b.

116. *Journal* 279: Πρβλ. *Fragments philosophiques* 1909-1914, Paris, 27, *Le mystère* I 230, II 125, 171.

117. Βλ. *Positions* 70 (280).



προβληματικῆς εἰσδύει ἢ ὑπαρξὴ μετὰ τὴν καταφυγὴ τῆς στὴν ἐλπίδα : ὄντολογικὸ γνῶρισμα καὶ ἐλατήριο τοῦ περιπλανώμενου ἀνθρώπου^{117α} ἢ ἐλπίδα «εἶναι μιὰ γνώση ἐκεῖθεν τῆς μὴ-γνώσης, ἀλλὰ γνώση ποὺ ἀποκλείει κάθε ἔπαρση»¹¹⁸.

Ἀπορία-θαυμασμός, ἐλπίδα-πίστη εἶναι στοιχεῖα διαγνωστικῆς τῆς ὄντολογικῆς ἔνδειας καὶ ἀποκαλυπτικὰ τῆς ὄντολογικῆς δίψας τοῦ ἀνθρώπου· συνάμα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συνθέτουν μιὰ κριτικὴ θεματικὴ μὲ τὴν ὁποία ἐξαρθώνεται ὁ ἀνθρωποκεντρισμός — σοφιστικὸς ἢ σαρτρικὸς — ὁ ὕλισμός καὶ ὁ θετικισμός : ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀλήθεια — ἡ ἀλήθεια τοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ὄντα — δὲν εἶναι ὁμότιμα μεγέθη. Στὸ ἐπίπεδο ὅπου τὰ ὑπερβατολογικὰ ἐπικοινωνοῦν τὸ «Ἀληθινὸ δὲν ξεχωρίζει οὔτε ἀπὸ τὸ Ἀγαθὸ οὔτε ἀπὸ τὸ ὠραῖο. Ἀλλὰ τὸ ἐπίπεδο αὐτὸ δὲν συμπίπτει καθόλου μὲ τὴ θετικιστικὴ γνώση· εἶναι ὡσὰν μιὰ νοητικὴ Ἀτλαντίδα, μιὰ Ἀτλαντίδα ποὺ ἔχει ἀναδυθῇ»¹¹⁹.

Τὴν ἀποψη γιὰ τὸ θρησκευτικὸ προσανατολισμὸ τῆς συνείδησης¹²⁰, ποὺ ἀποκαλύπτουν ὅλα τὰ προηγούμενα, ἐνισχύουν βέβαια καὶ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ρητὴ διάκριση θεϊκῆς σοφίας — ἀνθρώπινης γνώσης στὸν Πλάτωνα (π.χ. Ἀπολογία 20 d-e, 23) ἢ ταύτιση τῆς ἀμαρτίας μὲ τὴν ἔπαρση - «ὑ β ρ ι ν» στὸν Μαρσέλ¹²¹ ἢ ἡ εἰδικὴ ἀνάλυση τῆς πίστεως¹²². Μόνο ὁ ὑπεροπτικὸς νοῦς ἀποξεχνιέται στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ, φαντάζεται ὅτι εἶναι δυνατό νὰ θεάζεται κανεῖς ἀπὸ ἐκεῖ τὸ σύμπαν στὴν ὁλότητά του ἢ νὰ ἐπιβάλλεται μὲ κατορθώματα ἐξωτερικά, περιστασιακά : «Ὅ,τι», λέγει ὁ Μαρσέλ, «στὴν ἀρχὴ μοῦ εἶχε παρουσιαστῇ σὰν σκαλωσιὰ προορισμένη νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑψώσω ἓνα κάποιο οἰκοδόμημα, δεχόταν τώρα ἀξιολόγησιν ἐσωτερικὴ. Δὲν ἦταν πιά νὰ χτίσω, ἀλλὰ νὰ σκάψω»¹²³.

117α. Βλ. *Le mystère* II 188, πρβλ. 160-161. *Être et Avoir* I 94-100.

118. *Homo viator* 9-10, πρβλ. *Positions* 73 (283). Πρβλ. Ἀννας Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *Ἐλευθερία καὶ αὐτοπερβαση* 85-86.

119. Marcel, *Essai* 208.

120. Πρβλ. Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία* Α' 13, J. Beaufret, *Introduction aux philosophies de l'existence* 27.

121. Βλ. *Le mystère* II 86, 87, 105, 182. Πρβλ. *Les hommes* 75, *Positions* 74 (284).

122. Βλ. *Essai* 181-209.

123. *Essai* 26. Πρβλ. *L'homme problématique* 72. Μ' αὐτὸ τὸ σωκρατικό-χριστιανικὸ τρόπο, μὲ τὴν ἔνταξιν στὸ γενικὸ πρόβλημα τῆς μεταφυσικῆς κρίσεως τῆς ἐποχῆς, ἀντιμετωπίζει ὁ Μαρσέλ καὶ τὸ σύγχρονο πρόβλημα τῆς τεχνοκρατίας: «Μόνο μέσα στὴν αὐτοσυγκέντρωση γεννιοῦνται καὶ συνάγονται οἱ δυνάμεις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης, πού, μόνες, μποροῦν ν' ἀντιζυγιστοῦν μὲ τὴν τυφλὴ καὶ τυφλωτικὴ ὑπεροψία τοῦ ἐγκλειστοῦ στὴν τεχνικὴ τοῦ τεχνικοῦ», *Les hommes* 76· πρβλ. 197 καὶ *Positions* 50-51 (260-261). Ἡ τεχνικὴ ἀποτελεῖ πρόβλημα ὅσο εἶναι συναρτημένη μὲ τὴν κατηγορίαν τοῦ ἔχειν, ὅσο ἀποτελεῖ ἀπλᾶ κατασκευαστικὴ ἢ χρηστικὴ σχέση τῶν ἀνθρώπων μὲ

Ὁ θρησκευτικὸς προσανατολισμὸς ἀνιχνεύεται ἐξ ἄλλου στὴν κοινὴ ιδέα τῆς ἀπόφασης τοῦ ἐσωτερικὰ μεταμορφωμένου ἀνθρώπου^{123a} νὰ ἀναλάβῃ ὡς ἀποστολὴ — ἐπαναλαμβάνοντας τὴ σχέση του μὲ τὰ ὄντα — «ἐδῶ κάτω» — τὴν ἀφύπνιση τῶν κοιμισμένων συνειδήσεων (Πλάτων, *Ἀπολογία* 29), τῶν ναρκωμένων ἢ «ἐκτεθειμένων στὴ νάρκη καὶ στὴν ἀποσύνθεση»¹²⁴ περιοχῶν τοῦ πνεύματος.

Ἡ θεώρηση τῆς φιλοσοφίας ὡς ἀποστολῆς ἀποτελεῖ ἓνα χαρακτηριστικὸ σημεῖο συνάντησης τοῦ Μαρσέλ μὲ τὸν Πλάτωνα: στὸν Πλάτωνα, ὅπως εἶναι γνωστό¹²⁵, ἡ μεθοδολογία διέπεται ἀπὸ τὴ διπλῇ ὄντολογικὴ θέση: στὴ δυαδικότητα τοῦ ἀνθρώπου, στὴ σύλληψή του ὡς καθαρῆς ψυχῆς (πρβλ. *Φαῖδρος* 249 e), ποὺ προϋπάρχει τοῦ σώματος, συγγενικῆς μὲ τὰ ἰδεατὰ ὄντα (*Φαῖδων* 79 b-e), καὶ ὡς ἐνσαρκωμένου ὄντος ἀντιστοιχεῖ ἡ διπλῇ διαλεκτικὴ κίνησις, ἡ ἀποστροφή καὶ ἡ ἐπιστροφή: ἀποστροφή ἢ ἀφαιρετικὴ ἀνοδική¹²⁶ πορεία εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν ἀνεύθυνη δοξοσοφία (83 d), ἡ ἀποδέσμευσή της ἀπὸ τὴν ἀντιθετικὴ ἐμπειρικὴ γνώσις, τὴν ἀπαίδευτὴ ζωὴ τοῦ δεσμώτη, ἡ ἐπάνοδος στὸ ὄν (*Πολιτεία* 521 c). Καθοδική (519 d) εἶναι ἡ πορεία ὅπου ἡ ὄντολογικὴ ἀναγκαιότητα γίνεται ἀφετηρία τῆς φιλοσοφικῆς ἀναγκαιότητας: ἡ γνώσις δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ θεμέλιο τῆς ὀρθῆς πράξεως καὶ τῆς ἐπιδίωξης τῆς σωτηρίας σὲ συλλογικὴ κλίμακα: *Καταβατέον οὖν ἐν μέρει ἐκάστω εἰς τὴν τῶν ἄλλων συνοίκησιν καὶ συνεθιστέον τὰ σκοτεινὰ θεάσασθαι* (520 c)· *συμπονεῖν ἐν τῇ πόλει ἕκαστοι ἐν μέρει* (520 d, πρβλ. 519 d-e).

Στὸ Μαρσέλ τὸ πλατωνικὸ δίπτυχο θεωρία-πράξις, ἀτομικὴ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, ἀνάπτυξις τῆς γνωστικῆς τῆς κατὰκτησης σὲ πολιτικο-κοινωνικὴ δράσις, παίρνει τὸ ἀκόλουθο σχῆμα¹²⁷ προσδιορισμένο κι ἐδῶ ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς ἀμφισημίας¹²⁸ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξεως (τῆς δυαδικότητάς της,

τὰ πράγματα, ὅχι ὄντολογικὴ (ὅπως συμβαίνει στὴν περίπτωσις τῆς τέχνης καὶ τῆς συναισθηματικῆς, ἐσωτερικῆς σύνδεσης μ' αὐτά). Πρβλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας* 312 b.

123a. Γιὰ τὴν σχέση τῆς ιδέας τῆς μεταμόρφωσης μὲ τὸν ὀρφισμὸ βλ. *Le mystère* II 183 καὶ 188.

124. *Essai* 22· πρβλ. 99.

125. Περισσότερα βλ. Kélessidou-Galanos, *A la recherche* 189, 198 καὶ *Plotin et la dialectique platonicienne de l'Absolu*, «Φιλοσοφία» 3 (1973) 333.

126. Πρβλ. Marcel, *Être et Avoir* I 213: «Ἐὰν ὑπάρχῃ μιὰ διαλεκτικὴ, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ τῆς σύλληψης, αὕτῃ ἡ διαλεκτικὴ εἶναι διπλῇ, ἀναφέρεται καὶ στὸ πραγματικὸ καὶ στὸ ὄν, ποὺ τὸ συλλαμβάνει».

127. Ὅπως ὁ Πλάτων καταφεύγει στὸ μῦθο γιὰ νὰ παραστήσῃ τὴ διπλῇ κίνησις — θεωρητικὴ καὶ πραξιολογικὴ — τῆς ψυχῆς, ὁ Μαρσέλ ἐκφράζει τὴ σύζευξιν τῶν δυὸ κατευθυντικῶν ἀρχῶν τῆς σκέψεως του — τῆς ὄντολογικῆς καὶ ὄντικῆς μέριμνας — μὲ μιὰ μουσικὴ παρομοίωσις: τοῦ σολίστα, τῶν ἀδελφωμένων μελῶν μιᾶς ὀρχήστρας κι ἑκείνου ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ συμφωνία (βλ. *Le mystère* II 188).

128. Πρβλ. *Le mystère* II 209.

ὅπως καὶ στὴν πλατωνικὴ δεοντολογία) καὶ τὴ μεταφυσικὴ σκέψη: ἡ ὕπαρξη, ἀφοῦ αὐτοαναγνωριστῇ ὡς ὄντολογικὰ ἐλλειπής^{128α}, μεταστρέφεται ἀπὸ δίψα ὄντολογικὴ ἀπὸ τὴν πολλότητα στὴν ἐνότητα, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀθεμέλιωτη γνώμη¹²⁹, τὴν ἀβασάνιστη ἐμπιστοσύνη στὴν ἀνώνυμη «δόξα»¹³⁰. ἡ μεταστροφή εἶναι στὸ στάδιο αὐτὸ ἔνταση, περισυλλογή¹³¹, καὶ ἀνορθωτικὴ κίνηση πρὸς τὸ Ἀπόλυτο. Ἡ δεύτερη ὁμως μορφή τοῦ ἑτεροκεντρισμοῦ τῆς ὕπαρξης, ποὺ διέπεται ἀπὸ τὴν ὄντικὴ μέριμνα, ἡ διαθεσιμότητά της¹³², ἐμποδίζει — ὅσος καὶ νᾶναι ὁ πειρασμὸς τῆς «φυγῆς»¹³³ — τὴ μυστικιστικὴ ἀποκλειστικὰ δράση της, τὴν ἀδιαφάνειά της, τὸν ἐγκλεισμό κι ἀποκλεισμό της στὰ πλαίσια μιᾶς ἐγωκεντρικῆς τοπογραφίας.

Ὁ δεῦτερος ἄξονας προσανατολισμοῦ τῆς σκέψης τοῦ Μαρσέλ εἶναι τὸ Ἑσύ¹³⁴. τὸ Ἐγὼ ἀκριβῶς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς προσευχῆς συνιστᾷ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζει ὁ φιλόσοφος ἐσχατολογικὴ συνείδηση¹³⁵. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιὰ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ φιλοσοφικὴ πίστη δὲν θεωροῦνται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν πολιτισμό, ἀλλὰ σ' ἀμοιβαία συνάρτηση¹³⁶.

Ἡ κατηγορία τοῦ συγκεκριμένου καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐσχατολογικῆς συνείδησης — ὅπου ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι οὔτε αἰσθηματολογία οὔτε φορμαλισμός, συναίσθημα δηλαδὴ διαχεόμενο στὴν ἀνθρωπότητα — ἀποτελοῦν δομικὰ στοιχεῖα τῆς λειτουργικότητος τῆς φιλοσοφίας. Μὲ τὸν Μαρσέλ δίνονται συγκεκριμένες ἠθικὲς προεκτάσεις στὴν πλατωνικὴ ἀξιοκρατικὴ¹³⁷ γνωσιοθεωρία. Ὁ Πλάτων ἀντιδιαστέλλει τὴ δοξαστικὴ γνώση τῶν πολλῶν, τὶς κρίσεις κατὰ τὰ ἀξιόμετρα τοῦ πλήθους, τὸ συμβιβασμὸ στὴ δημαγωγι-

128α. Βλ. ὁ.π. 87-88.

129. Βλ. *Essai* 184-187.

130. Βλ. ὁ.π. 188.

131. Βλ. *Positions* 63 (273), 76 (286).

132. Βλ. *Positions* 83 (293) ἐπ., *Homo viator* 77 (ἐλπίζω σὲ σένα γιὰ μᾶς), *Le mystère* II 171, 180. Διπλὰ εὐθυσμένῃ, ὅπως στὸν Πλάτωνα, εἶναι στὸ Μαρσέλ καὶ ἡ κάθαρση, βλ. *Le mystère* II 130.

133. Πρβλ. *Les hommes* 99. Ὁ Μαρσέλ χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφραση *évasion par en haut* (πρβλ. Πλάτων, *Θεαίτητος* 176 b ἐνθὲνδε ἐκεῖσε φεύγειν), καὶ ἀναφέρεται στὴ μυστικιστικὴ στάση, ὅπως ὁ Πλάτων, ποὺ δὲν κρύβει τὴν ἰδιαίτερη στοργή του γιὰ τὸν ἀσκητὴ φιλόσοφο (*Πολιτεία* 496 b, 501 a, 517 d, *Θεαίτητος* 172 c-177 c, *Ἐπιστ. Ζ'* 326 a).

134. Πρβλ. π.χ. *La dignité humaine* 171, *Journal metaphysique* 145 ἐπ., 217, 277, 293.

135. Βλ. *Les hommes* 172.

136. Πρβλ. ὁ.π. 99. Πρβλ. ἐπίσης *Essai* 208, *Le mystère* II 63.

137. Βλ. π.χ. *Πολιτεία* 491 a-b. Ὁ ἴδιος ὁ Μαρσέλ ἀναφέρεται στὴν ἀνάγκη ἀποκατάστασης τῆς ἔννοιας τῆς ἀριστοκρατίας (*Les hommes* 202). Ἐπιτίθεται ἔτσι στὴν ὀλιγαρχία τῶν τεχνοκρατῶν, ποὺ συνιστοῦν τὴ σύγχρονη ἀριστοκρατικὴ τάξη, ἀρνούμενος νὰ τὴ θεωρήσῃ ὡς ἀριστοκρατία, γιὰτὶ δὲν βρίσκει «σὲ ποιά ἀρχὴ αὐθεντικὰ πνευματικὴ θὰ μπορούσε νὰ θεμελιωθῇ κάτι τέτοιο» (188).

κή σκέψη (*Πολιτεία* 493 b) από τη ζητητική στάση του πνευματικού έρα-
στιῆ τῆς ἀλήθειας (*Συμπόσιον* 209 c, *Φαῖδρος* 249 c-d). Σ' αὐτὴ τῇ διάκριση
ἀντιστοιχεῖ στὸν Μαρσέλ — θεμελιωμένη σὲ βάση ἱστορικὴ¹³⁸ — ἡ ἀντι-
διαστολὴ ἀτομικῆς-ἐσχατολογικῆς συνείδησης, φορέα καθολικῶν ἀξιῶν,
προσώπου ποὺ δὲν ὑπάρχει παρ' ὅσο αὐθυπερβαίνεται¹³⁹, καὶ ὑπατομικῆς,
ἀδιαφοροποίητης-ἀριθμητικῆς συνείδησης¹⁴⁰, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται ὡς φα-
νατισμός, ἀνελεύθερη, φανατισμένη συνείδηση¹⁴¹, ἰδεολογία, παραπλανη-
τικὴ σχέση μετὰ τὴν ἀλήθεια. Ὁ Μαρσέλ ἐπιτίθεται στὴν ἀνεύθυνη κι ἀνώνυ-
μη μᾶζα¹⁴² ποὺ δὲν εἶναι διαλεκτικὴ, στὴν ἰδέα τῆς ἐνοποίησης γιὰ χάρη
τῆς ἐξουσίας μετὰ τίμημα τὴν ἀνωνυμία¹⁴³, στὴν ἀδιάφορη σύμπραξη τῶν
πολλῶν, ἀριθμητικοῦ πειρασμοῦ¹⁴⁴, ποὺ ἀπειλεῖ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο τοῦ
ἔχειν^{144α} μετὰ τὴ λήθη τοῦ ὄντος. Ἔτσι κι ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴν πλατωνικὴ
διάκριση τῶν πολλῶν νερθηκοφόρων—λίγων βάρκων (*Φαίδων* 69 c), πολ-
λῶν ἀπείρων — λίγων ὀρθὰ φιλοσόφων¹⁴⁵, πρόκειται γιὰ ἓνα νέο-ὀρφισμό¹⁴⁶,
μετὰ τὸν ὁποῖο ἡ γνωσιολογικὴ θεώρηση μετατρέπεται σὲ ἠθικὴ φιλοσοφία.

Ὁ Μαρσέλ κάνει λόγο γιὰ μιὰ νοητικὴ πολιτεία ψυχῶν^{146α}, γιὰ συγ-
κεκριμένες ομάδες ποὺ ἐμψυχώνει ἡ ἀγάπη, ἐνώνει τὸ κοινὸ βίωμα τῆς ἀ-
δελφικότητος, ἡ κοινὴ εὐθύνη καὶ ἡ δοκιμασία καὶ οἱ κοινὲς ἐπιδιώξεις τῶν
ἀξιῶν¹⁴⁷. Οἱ λίγοι αὐτοί, μετὰ τοὺς ὁποίους πραγματώνεται ἡ πνευματικότης,

138. Βλ. *L'homme problématique* 39.

139. Βλ. *Les hommes* 152.

140. Βλ. *Homo viator* 25. Ἡ ἀνθρωπολογικὴ ὄντολογία τοῦ Μαρσέλ δὲν ἀνέχεται
τὴν κατηγορίαν τοῦ ποσοῦ, ποὺ ταιριάζει στὰ πράγματα, βλ. *Le mystère* II 173. Πρβλ.
Θεοδωρακόπουλος, *Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία Β'*, 1974, 133: 'Ἡ ἀλήθεια ... δὲν ἐξαρτᾶται
ποτὲ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔχει τὴν τάδε ἢ τὰδε γνώμη. Στὴν ἐπιστήμη
δὲν ἔχει καμμιά θέση ἢ ψηφοφορία. Πρβλ. 490 ἐπ., καὶ τοῦ ἰδίου *Σύστημα Φιλοσοφι-
κῆς Ἠθικῆς*, 1965, 163. Πρβλ. ἐπίσης Marcel, *Le mystère* I 166, II 44, 72, 99.

141. Βλ. *Le mystère* 104-105 (μᾶζα καὶ φανατισμένη συνείδηση, ὅπου καὶ ἀναφορὰ
στὸν Ortega y Gasset), *Les hommes* II 116, 172.

142. Βλ. ὁ.π. 144.

143. Βλ. *Le mystère* I 40.

144. Βλ. ὁ.π. 168 (στατιστικὴ-ἀπνευμάτιστο πλῆθος, ἠθικὴ τοῦ ψεύδους). Στὸ κοινὸ
στὴν ὑπαρξιακὴ σκέψη θέμα τοῦ κάποιου - ἀναυθεντικῆς, ἐκπτώτικῆς ὑπαρξης καὶ προ-
σώπου ἀφιερώνει ὁ Μαρσέλ εἰδικὴ ἀνάλυση, *Essai* 167 ἐπ.

144α. Βλ. τὴ διάκριση λίγων-ἐλεύθερων ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ἔχειν, πολλῶν-δέσμιων
«στὰ δίκτυα τοῦ ἔχειν», *Homo viator* 78.

145. Βλ. σχετικὰ Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *Τὸ πεπερασμένον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀρι-
στοκρατία τῆς γνώσεως κατὰ Πλάτωνα* 232 ἐπ.

146. Βλ. Marcel, *Le mystère* II 183. Πρβλ. τὴ μεταλογικὴ σημασία τῆς ἔννοιας τῆς
σχέσης (*relation*) καὶ τὴν ἔννοια τοῦ μυστικοῦ (*secret au non initié*), *Le mystère* I 196.

146α. Βλ. *Le mystère* I 85-86, II 183.

147. Βλ. *Les hommes* 142, 152, 154, 202-203, *Le mystère* I 196 (πρβλ. Πλάτων, *Ἐπιστ.*

δὲν εἶναι κλειστὴ¹⁴⁸ κοινωνία — μὲ τὴν μπερξονική, τὴν πολιτικὴ ἢ τὴ θρησκευτικὴ σημασία — οὔτε ἀπροσδιόριστα ἀνθρώπινα σχήματα, ἀλλ' ἀριστοκρατία μὲ τὴν καθαυτὴ ἠθικὴ σημασία τῆς λέξης : ἄκρατος ἐγωϊσμός καὶ ἀφαίρεση εἶναι τὸ ἴδιο ἐπισφαλὴ ἢ ἐπικαλυπτικὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια.

Ἡ μέθεξις τῆς ἀλήθειας ὡς καρπὸς συνεργατικῆς προσπάθειας εἶναι θέμα, ὅπως εἶδαμε, κοινὸ στὸν Πλάτωνα καὶ στὸν Μαρσέλ καὶ συναφὲς μὲ τὴν ιδέα τῆς σύζευξης πνευματικοῦ ὑποκειμένου καὶ ἀνθρώπου τῆς δράσης, ἀσκητῇ στοχαστῇ καὶ πολιτικοῦ φιλόσοφου. Στὸν Πλάτωνα ἡ ιδέα τῆς συνεργίας θεωρίας καὶ πράξης συνδέεται μὲ τὴν ιδέα τῆς μέθεξης τοῦ αἰσθητοῦ στὸ νοητό, τὴν παραδοχὴ τῆς πολυειδίας τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὴν ἀπόρριψη τοῦ ἀντανακλαστικοῦ ἢ μονοδιάστατου ὑποκειμένου, ὅπως εἶναι τὸ ὑπερτροφικὰ διανοητικό. Στὸν Μαρσέλ ὁ πλατωνισμὸς μετατρέπεται σὲ φιλοσοφία τοῦ συγκεκριμένου μὲ τέσσερα βασικὰ θεματικὰ μέσα, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τρόπους ἄρνησης τοῦ μεταφυσικοῦ δυϊσμοῦ : Τὸ ὑπερφυσικὸ εἶναι τὸ ἀνεξάντλητο συγκεκριμένο, ὁ ἄνθρωπος μετέχει στὸν κόσμον ὡς ἐνσαρκωμένο ὄν, ὄντας σὲ συγκεκριμένη κατάσταση¹⁴⁹. Ἡ μετοχὴ εἶναι ἔτσι καὶ τρόπος τοῦ ὑπάρχειν σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἱστορικὴ πραγματικότητα, πολιτογραφεῖται ὄντολογικὰ μέσα στὴν Ἱστορία, ὡς ἀνταπόκριση στὰ αἰτήματα τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς¹⁵⁰.

«Στὸν κόσμον», λέγει ὁ Μαρσέλ ἀναφορικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ἱστορικῆς διορισμένης ὑπαρξης, «εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ζήσωμε, μόλο ποὺ τόσα μᾶς κάνουν νὰ ἐπαναστατοῦμε»· αὐτὸν τὸν κόσμον «δὲν ἔχομε δικαίωμα νὰ τὸν ἀποστραφοῦμε ... Ἄν κάνωμε κάτι τέτοιο, γινόμαστε ἔνοχοι ἀληθινῆς λιποταξίας»¹⁵¹. Ἀσκητικὴ ὄχι ἀσκητισμὸς — ἀπόδραση σ' ἓνα ἀφηρημένο «πνευματικὸ Ὀλύμπο»¹⁵² ἢ ἀδιαφορία — ἀλλ' ἄσκηση αὐτοσυγκέντρωσης, ποὺ εἶναι πάντα πράξις δημιουργίας, ἐσωτερικῆς ἀναμόρφωσης - ἀνακατάκτησης¹⁵³ καὶ συνεργατικότητας δὲν ἀποτελοῦν ἀντιμεταχωρητικὴ ἀλλὰ διαλεκτικὴ συνάρτηση, ὅπως ἡ σιωπὴ καὶ ἡ μουσικὴ¹⁵⁴.

Ζ' 325 b, 328 d-e: *φιλία*), II 171 : «Ἡ διυποκειμενικότητα, θεμέλιο τῆς συγκεκριμένης φιλοσοφίας δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγάπη (*charité*), χωρὶς νᾶναι ἀπαραίτητο νὰ διαλέξωμε ἂν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴν (πλατωνικὴ) φιλία μᾶλλον ἢ τὴ (χριστιανικὴ) ἀγάπη· στὴν κορφὴ τους οἱ δύο αὐτὲς ἔννοιες συγκλίνουν».

148. Γιατὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ἀποστέρησης γόνιμων ἀνταλλαγῶν. Βλ. καὶ *Le mystère* I 155 (*communauté ouverte-cité idéale*), 157.

149. Βλ. π.χ. *Essai* 130 ἐπ., *Être et Avoir* I 11, *Le mystère* I 147-149, 219-220.

150. Πρβλ. *Le mystère* I 44, ὅπου ὁ Μαρσέλ ἀρνεῖται ὅτι ὁ ρόλος τοῦ φιλοσόφου εἶναι νὰ νομοθετῇ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ χρονικοῦ πλαισίου ὅπου μέσα ζεῖ.

151. *Les hommes* 79.

152. *Le mystère* I 148.

153. Πρβλ. *Le mystère* I 147 (μουσικὴ παραδειγματολογία).

154. Πρβλ. *La dignité* 204.



Συνοψίζουμε — κι αναπτύσσουμε — τὸ κυριώτερο γιὰ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο μέρος τῆς πνευματικῆς συγγένειας τοῦ Μαρσέλ μὲ τὸν Πλάτωνα, τὸν ἠθικὸ προσανατολισμὸ αὐτῆς τῆς κοσμικῆς ἐμμονῆς : ἡ μέθεξι στὸν κόσμον δὲν ὀρίζεται περιοριστικά, ὡς γραμμὴ δράσης σ' ἐπίπεδο μόνον πολιτικό¹⁵⁵. Στούς ἀντίποδες τοῦ Σάρτρ — ποὺ θεωρεῖ βασικὰ ἀποτυχημένη τὴν ἐπικοινωνία ἀπὸ ὄντολογικὴ σκοπιὰ — ὅσο, γιὰ τοὺς ἀντίθετους λόγους, καὶ τῆς χαϊντεγκεριανῆς ἀναλυτικῆς ἀνθρωπολογίας — ὅπου τὸ Sein εἶναι ταυτόχρονα Mitsein, ἀλλὰ τοῦτο ὄντολογικά, ὡς τρόπος ὑπαρξιακός, ὄχι ἠθικά — ὁ Μαρσέλ προτάσσει στὴν πρακτικὴ ἐνέργεια τὸ σωκρατικὸ ἦθος. Ἡ ἀποστροφή δὲν εἶναι ἀπλὴ ψυχολογικὴ διάθεση, στάση παθητικὴ, οὔτε ἀπλᾶ ἔμμεση ἐπικοινωνία — ὅπως στὴν κερκεγκωριανὴ θρησκευτικὴ ἀλλ' ἐνέργεια τῆς ψυχῆς στὸ πρῶτο τῆς στάδιο φυγόκεντρη : ἀπόσταση κι ἀπόσπαση ἀπὸ τὴ «διασκεδαστικὴ» ἐξωτερικότητα, τὴν ἀπασχόληση δηλαδὴ μὲ τὰ ἐπιφανειακά κι ἀπατηλὰ ποὺ ἀποκόβουν τὴ συνείδηση ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά προβλήματα, τὰ ὁποῖα θάπρεπε νὰ τὴν κατέχουν¹⁵⁶.

Αὐτὸ σημαίνει ὁ ὅρος «φρόνηση» (sagesse). Ἐξασφαλίζεται ἔτσι ἡ σχέση «μὲ τὴν ἐσώτατη οὐσία τοῦ σύμπαντος· ὁ σοφὸς εἶναι, στὴν οὐσιαστικὴ σημασία τοῦ ὅρου, συνδεμένος μὲ τὸν κόσμον»¹⁵⁷. Ὅπως ἡ ἐρευνητικὴ ὄραση, ποὺ ἡ τελολογικὴ δυναμικότητα εἶναι εἰδητικὸ τῆς γνώρισμα¹⁵⁸, ὅπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐπεκτατικὴ ὄραση¹⁵⁹, ὁ ἐνσαρκωμένος διαλογισμὸς — ἂν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι — εἶναι στοχασμός, σκέψη ποὺ ἀνοίγεται σὲ στόχους, ποὺ ἀντιμετωπίζει ὑπεύθυνα προβλήματα. Γιὰ τὴν ἠθικὴ γνωσιολογία ἡ προβλεπτικότητα¹⁶⁰ τῆς σκέψης δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ οἰκαιοπραγία (Πολιτεία 434 c), τὴν προσταγὴ τῆς κατ' ἀρμοδιότητα, ἠθικά εὐθυσμένης δράσης τοῦ καθενός¹⁶¹.

155. Βλ. *Les hommes* 185.

156. Πρβλ. τὴν ἀναφορὰ τοῦ Μαρσέλ στὸν Πασκάλ, *Les hommes* 140.

157. *Sagesse et piété dans le monde actuel* (στὸ βιβλίο τῆς Parain-Vial, Marcel 176). Πρβλ. J. P. Bagot, *Connaissance et amour. Essai sur la philosophie de G. Marcel*, Paris 1958, 233.

158. Πρβλ. τὴν ἀγγλικὴ ἐκφραση *looking for*, *Le mystère* I 141 : «ὡπάρχει ἓνα βλέμμα εὐθυσμένο ὁλότελα στὴν πράξη ποὺ εἶναι δυνατό νὰ γίνη».

159. Βλ. I. N. Θεοδωρακόπουλος, Ἡ πρωταρχὴ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, «Φιλοσοφία» 3 (1973) 28. Στὸν Μαρσέλ ἀπὸ τὴν ἴδια σκοπιὰ ἐρευνᾶται καὶ ἡ ἐννοια τῆς ζωῆς (*vie*), σὲ σύνδεση μὲ τὴ δημιουργία (*vivacité-personne créatrice*), *Le mystère* I 154.

160. Πρβλ. τὴν ἀναφορὰ τοῦ Μαρσέλ στὸν Husserl, *Les hommes* 101· πρβλ. *Le mystère* I 61.

161. Βλ. *Le mystère* II 46: «Ἡ δημιουργία δὲν εἶναι δημιουργία πράγματος ἐξωτερικοῦ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δημιουργεῖ». Διαφορετικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς σύγχρονης θεώρησης τοῦ ἀνθρώπου ὡς λειτουργικοῦ γενικά ὄντος, βλ. π.χ. Marcel, *Positions* 46 ἐπ.

«Εἶναι στὸ χέρι τοῦ καθενός», λέγει ὁ Μαρσέλ, «νὰ ἐμμείνη, ἐκεῖ ὅπου εἶναι τοποθετημένος (στὸ ἐπάγγελμά του) στὸν δίχως τελειωμὸ ἀγώνα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου»¹⁶². Ἡ ἀναμόρφωση, στὴν ὁποία ὁ καθένας — ὅσο ἀσήμαντη κι ἂν εἶναι ἡ σφαῖρα τῆς ἀκτινοβολίας του — καλεῖται νὰ συμπράξῃ, συνίσταται σὲ μιὰ «ἀποκατάσταση τῶν ἀξιῶν»¹⁶³. Ἡ ἀποκατάσταση δὲν εἶναι ἐκλογή¹⁶⁴ ἀνάμεσα σὲ ἀξίες, ἐφ' ὅσον αὐτὲς εἶναι ἑτερογενεῖς ὡς πρὸς ὁποιοδήποτε μετρητικὸ σύστημα, οὐσιαστικὰ συσχετικὸ μὲ τὰ μετρούμενα πράγματα, κι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὁ νομοθέτης-ἐπινοητής τους. Ἡ ἀποκατάσταση εἶναι ὅ,τι στὸν Πλάτωνα — ἂν βέβαια τηρηθοῦν οἱ ἀναλογίες — ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπόφασης διαλογῆς : ἡ ἐλεύθερη ἐνέργεια εἶναι οὐσιαστικὰ πράξη μὲ νόημα, αὐτοσυνειδήτη κι ὑπεύθυνη· συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ ἐπανάκτηση τῆς ἱκανότητος διάκρισης τοῦ ἀληθινοῦ ἀπὸ τὸ ψεύτικο, τοῦ καλοῦ ἀπὸ τὸ κακό¹⁶⁵, τῶν ἰδεῶν ἀπὸ τὶς ἰδεολογίες, τῶν ἀρχῶν ἀπὸ τὶς κατηχητικὲς βεβαιότητες. Γίνεται ἐδῶ — γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Μαρσέλ — ὅ,τι μὲ τὸν παραλυτικὸ, «ποὺ ἔχοντας ξαναβρῇ τὴ χρῆση τῶν μελῶν του ὀφείλει νὰ μάθῃ καὶ πάλι νὰ περπατᾷ»¹⁶⁶.

Αὐτὴ ἡ εὐθυντικὴ ἐνέργεια, ἡ βασισμένη σὲ προϋποθέσεις — σὲ στήριγμα δηλαδὴ καθολικὸ — ἀποκατάσταση τῆς τάξης εἶναι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὸ λόγο τοῦ ἰδίου τοῦ Μαρσέλ^{167a}, γνῶρισμα τοῦ μεταφυσικοῦ πνεύματος : «Ἐνα πνεῦμα εἶναι μεταφυσικό, καθόσο ἡ στάση του σὲ σχέση μὲ τὸ πραγματικὸ τοῦ φαίνεται θεμελιακὰ ἀπαράδεκτη. Πρέπει ἐδῶ ὁ ὅρος στάση νὰ ληφθῇ μὲ τὴ φυσικὴ σχεδὸν σημασία του. Μιὰ λαθεμένη στάση εἶναι ἐκείνη ὅπου πρέπει νὰ σηκωθῇ κανεὶς ἐπάνω καὶ νὰ ξαναπάρῃ τὴ σωστή. Ἡ Μεταφυσικὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνόρθωση»¹⁶⁸. Ὁ Μαρσέλ τονίζει ὅτι «σὲ τοῦτο ὁ πλατωνισμὸς εἶναι ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία». Στὸ βιβλίο του «Οἱ ἄνθρωποι ἐνάντια στὸ ἀνθρώπινο», ὅπου ἡ διαπραγμάτευση τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναδόμησης τῆς ἐσωτερικῆς κι ἐξωτερικῆς πραγματικότητος μὲ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἀξιῶν εἶναι γιὰ τὸν Μαρσέλ κύριο μέλημα, διακηρύσσει ὅτι σήμερα «οἱ ἄνθρωποι χρειάζονται πάνω ἀπ' ὅλα νὰ ὑποβληθοῦν σὲ θεραπεία μὲ τὴν πλατωνικὴ διδασκαλία»¹⁶⁹.

162. *Les hommes* 185· πρβλ. 84.

163, Ὁ.π. 32.

164. Βλ. τὴν ἀπόρριψη τῆς σαρκτικῆς θέσης, *Les hommes* 128.

165. Βλ. ὁ.π. 117· πρβλ. τὴν ἀνάλυση τοῦ νοήματος τῆς Ἱστορίας, *Les hommes* 182-183.

166. Ὁ.π. 32· πρβλ. τὴν πλατωνικὴ εἰκόνα τοῦ ἀνοίγματος στὸ φῶς, *Πολιτεία* 540 a.

167. Βλ. *Le mystère* II 90.

168. *Journal métaphysique* 279.

169. *Les hommes* 32.



LA PSYCHAGOGIE PLATONICIENNE ET GABRIEL MARCEL

Résumé.

Il y a un sens où nous sommes tous des êtres historiques, c'est-à-dire que nous venons après d'autres êtres de qui nous pouvons avoir à nous opposer à eux; mais nous venons aussi avant d'autres êtres qui se trouveront placés par rapport à nous dans une situation comparable à celle que nous occupons par rapport à nos devanciers... C'est ainsi que la pensée d'un philosophe qui a vécu à une époque reculée, disons Platon, peut, à un détour de notre chemin, se revitaliser pour ainsi dire, se recharger d'une efficacité qu'elle n'avait pas paru présenter à la période antérieure. En ce sens, et si paradoxal que cela puisse sembler, il ne serait probablement pas excessif de dire qu'il peut se créer quelque chose qui ressemble à des échanges entre le présent et le plus lointain passé, et ceci n'est d'ailleurs que l'illustration de cette idée importante ... que dans l'ordre du spirituel l'opposition du proche et du lointain change de nature et tend à se transcender (G. Marcel, Le mystère de l'Être II, 9-10).

Les idées contenues dans ce passage marcelien ont été le motif de cet article sur Platon et Marcel et en même temps son objectif. La conviction qu'il n'y a pas de parthénogénèse dans le domaine des oeuvres spirituelles, peut toujours être à la base de l'établissement de plus audacieux parallélismes. Mais l'idée marcelienne du dépassement dans l'ordre du spirituel du proche et du lointain ne pourrait suggérer une étude comparative inoffensive, si l'on peut ainsi parler, étant donné que les vraies rencontres spirituelles ne se font pas dans l'abstraction, au niveau de l'intellectualisme exsangue, mais sur la scène du drame humain. Si l'Histoire de la Philosophie peut être le laboratoire de la Philosophie, ce n'est pas à nos yeux pour le progrès de la pensée pure, hors de ses relations avec le concret. C'est pourquoi, malgré les divergences, dans le réalisme platonicien des Idées et la philosophie marcelienne du concret nous avons recherché ce qui constitue leur conception de la Philosophie comme apprentissage à vivre et en particulier à vivre humainement avec les hommes.

Nous vivons dans le monde des hommes contre l'humain, dans un «monde livré au désir et à la crainte», un «monde cassé». Le lointain, l'agnosticisme et la misanthropie du temps où vivait Platon, ne diffère pas beaucoup du proche : de la misosophie, de la logomachie et de l'indisponibilité contemporaines, du viol du dialogue par les autorités intéressées et de l'irrespect du Toi. Les Calliclès sont toujours réels. Du même coup, la sophistique inauthentique — celle même que Platon, par un déviationisme de commentaire (mais aussi par clairvoyance prophétique) a considéré comme enseignant le subjectivisme — se survit dans le fanatisme et la contrainte des consciences de nos jours. «Nombreux sont les porteurs de thyrses et rares les Bacchants» (Phédon 69 b).

Platon et Marcel ont mis l'accent sur la menace contre le principe spirituel de l'homme et ont conçu la philosophie comme une *psychagogie*. «La fonction propre du Logos est d'être une façon de mener les âmes, une psychagogie» (*Phèdre* 271 c). Pour Platon la philosophie consiste justement dans l'effort de «tourner l'âme du jour ténébreux au vrai jour, c'est-à-dire de l'élever jusqu'à la réalité» (*République* 521 c). L'arbre de la connaissance pousse dans le jardin de la terre et constitue la belle espérance du salut de l'âme. L'homme platonicien est l'homme de son âme; mais le philosophe platonicien, après avoir contemplé les essences éternelles descend dans la caverne de la terre et se donne pour mission le salut de la cité toute entière. L'homme marcelien recherche l'idéal en traversant la voie du concret, exige l'être par l'intermédiaire des Êtres; le beau risque philosophique révèle l'accord parfait entre le redressement moral et la Métaphysique.

Nous avons mis entre parenthèse l'influence propre du christianisme chez Marcel, pour révéler dans son itinéraire philosophique ce qui est de connivence avec la recherche platonicienne de la psychagogie de l'âme. Les voies parallèles reconstituées ainsi concernent l'ontologie, la morale et la méthodologie chez les deux penseurs. L'adéquation de l'ontologie et de l'axiologie — toutes proportions gardées — comporte une parenté méthodologique, dont le point nucléaire est la notion du dialogue. L'idée des liens se retrouve également dans la même perspective gnoséologique, morale et religieuse dans cette dialectique de la participation au réel qu'est la philosophie platonicienne et la pensée marcelienne. Il en est de même de l'idée de la liberté et des notions de l'admiration et de l'espérance.

Il est vrai que l'anthropologie platonicienne propose une thérapeutique eïdétique, alors que l'anthropologie marcelienne une thérapeutique de la foi et de l'intersubjectivité. Mais l'essentiel est que la dialectique ascedante, dont l'objectif est la contemplation de l'Être chez Platon, est complétée par la mission pédagogique, ce qui s'apparente avec l'idée marcelienne des rencontres fructueuses. Dans les deux cas il s'agit de la négation du mysticisme, aussi bien que de l'inclusion dans une topographie égocentrique. L'accord se poursuit jusqu'à la survivance d'un certain orphisme et culmine dans l'équation du redressement moral et de la soif métaphysique de l'Être.

Athènes

Anna Kélessidou-Galanos